

Ter behandeling in de vergadering van de Staten-
commissie Ruimte, Infrastructuur en Mobiliteit
op 21 oktober 2002

Aan:
de leden van de Statencommissie
Ruimte, Infrastructuur en Mobiliteit

Assen, 6 augustus 2002
Ons kenmerk 32/Ec/A1/2002007233
Behandeld door de heer R. Haverkate (0592) 365319
Onderwerp: Rapport Toerisme in Drenthe: meer dan plezier alleen

Geachte commissieleden,

In opdracht van het samenwerkingsverband Toeristisch Recreatief Drenthe, het Recreatieschap Drenthe en de provincie Drenthe heeft het Nederlands Economisch Instituut een onderzoek verricht naar de economische betekenis van toerisme en recreatie in Drenthe en haar gemeenten. Het doet ons een plezier u mede namens deze partijen het rapport Toerisme in Drenthe: meer dan plezier alleen te mogen aanbieden.

Algemeen bekend is dat Drenthe jaarlijks vele toeristen trekt. Het economisch belang van deze sector voor de provincie wordt echter nogal eens onderschat. Deze studie bevat een overzicht van de directe, afgeleide en indirecte economische effecten van toerisme. Bij de directe effecten kunt u bijvoorbeeld denken aan entreekosten of verblijfskosten voor overnachtingen. Bestedingen in de detailhandel behoren tot de afgeleide effecten en effecten bij toeleveranciers behoren tot de indirecte effecten.

De sector wordt in een breder perspectief geplaatst. Hoe verhoudt het beeld zich tot de gemiddelde Nederlandse situatie? Wat is het belang van deze sector in Drenthe in vergelijking met andere sectoren in Drenthe?

Daarnaast geeft de studie een verdere uitsplitsing van het economisch belang van de sector per gemeente. Het is de eerste keer dat dit op een consistente en uniforme wijze voor alle Drentse gemeenten in kaart is gebracht.

Zo blijkt dat één op de elf banen in Drenthe voortkomen uit de toeristische bestedingen in onze regio. Landelijk is dit aantal één op de vijftien. In termen van werkgelegenheid is de sector ongeveer vergelijkbaar met landbouw of bouwnijverheid. Qua toegevoegde waarde is het aandeel van de sector overigens geringer.

Per gemeente loopt het belang van de sector nogal uiteen.
Met name in plattelandsgemeenten als Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze is het belang van de sector aanzienlijk. Hier gaat het met name om verblijfstoerisme. In het dagtochtensegment is Emmen duidelijk koploper. Het rapport geeft een verdere toelichting op deze constatering.

Wij hopen dat hiermee uw interesse is gewekt en wensen u veel leesplezier.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

J.D. Nauta, griffier

A.L. ter Beek, voorzitter

Bijlage(n):
ab/coll.

Toerisme in Drenthe: meer dan plezier alleen

**De economische betekenis van
toerisme en recreatie in Drenthe**

I 7240 MBr/JG/PK 16-04-2002

Toerisme in Drenthe: meer dan plezier alleen

**De economische betekenis van
toerisme en recreatie in Drenthe**

**Opdrachtgever: De Kamer van Koophandel namens het samenwerkingsverband
Toeristisch Recreatief Drenthe in samenwerking met de
Provincie Drenthe en het Recreatieschap Drenthe**

ECORYS NEI Regionale en Stedelijke Ontwikkeling
Michel Briene
Jeroen Gesink

Rotterdam, april 2002

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	
Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Uitgangspunten	2
1.3 Leeswijzer	4
2 Toerisme in Drenthe	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Economische betekenis dagtochten voor Drenthe	5
2.3 Economische betekenis vakanties voor Drenthe	8
2.4 Toerisme Drenthe in perspectief	11
2.5 Samenvatting	14
3 Onderverdeling naar gemeenten in Drenthe	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Economische betekenis dagtochten naar gemeente	15
3.3 Economische betekenis vakanties naar gemeente	18
3.4 Indirecte effecten per gemeente	22
3.5 Samenvatting	23
Geraadpleegde bronnen	27
Bijlagen:	
Bijlage 1 Inhoud bijlagen	b1
Bijlage 2 Begrippenlijst	b3
Bijlage 3 Uitwerking economische betekenis dagtochten in Drenthe	b5
Bijlage 4 Uitwerking economische betekenis vakanties in Drenthe	b11
Bijlage 5 Inschatting van indirecte effecten: toelichting op de Input-Output analyse	b15
Bijlage 6 Methodiek voor de bepaling van de economische betekenis per gemeente	b19
Bijlage 7 Achtergrond informatie: relevante tabellen	b23

Voorwoord

Drenthe behoort tot één van de mooiste provincie van Nederland. Het heeft de meeste vierkante kilometers per inwoner en talloze voorzieningen die het voor een ieder aangenaam maken om in de provincie te verblijven. Het is derhalve niet verwonderlijk, dat vele toeristen jaarlijks de provincie bezoeken om er te genieten van de natuur, de mooie dorpen, de rust en de ruimte.

Dat dank zij deze toeristen er sprake is van een grote toeristisch/recreatieve sector in onze provincie is bij een ieder wel bekend. Veelal wordt het economisch belang van deze sector voor de Drentse economie echter onderschat. De benodigde economische kengetallen die het mogelijk maken de sector te vergelijken met de andere economische sectoren zijn vaak slechts beperkt beschikbaar.

In toenemende mate groeit echter de overtuiging, dat toerisme en recreatie voor de leefbaarheid in het landelijk gebied in Drenthe van essentieel belang zijn. Veel winkels en voorzieningen in de Drentse dorpen zouden niet of slechts beperkt aanwezig zijn als er geen toeristische bestedingen plaatsvinden.

In samenhang met deze groeiende bewustwording is door de Kamer van Koophandel Drenthe namens het Samenwerkingsverband Toeristisch Recreatief Drenthe en in samenwerking met de Provincie Drenthe en het Recreatieschap Drenthe opdracht gegeven aan NEI B.V. voor een onderzoek naar het economisch effect van de toeristisch/recreatieve sector op de Drentse economie. Naast de provincie in zijn totaliteit is ook gekeken naar het belang van de sector voor elke gemeente afzonderlijk. Hier past een dankwoord richting Rabobank Nederland voor het beschikbaar stellen van gegevens, waardoor met name de uitsplitsing van de cijfers naar de Drentse gemeenten beter mogelijk was.

De uitkomsten van het onderzoek treft u hierbij aan. Dit onderzoek zal een goede basis vormen voor een meer inhoudelijke discussie over het belang van toerisme voor de provincie en haar gemeenten. Een belang, dat, zo blijkt uit dit onderzoek, zeker niet onderschat kan en mag worden.

De onderzoekers zijn de leden van begeleidingscommissie van het onderzoek erkentelijk voor de constructieve bijdragen aan dit onderzoek. In deze begeleidingscommissie hadden zitting:

A.v.d. Weijde – het Samenwerkingsverband Toeristisch Recreatief Drenthe
J. Weener – Kamer van Koophandel Drenthe
R. Haverkate – Provincie Drenthe
H. Hartog – Recreatieschap Drenthe

Rotterdam, mei 2002

Samenvatting

1 Aanleiding en doel

Toeristische uitgangspositie Drenthe gunstig

De provincie Drenthe heeft op toeristisch gebied veel te bieden. Qua landschap en beleving kenmerkt de provincie zich door zich door bossen, heide, schapen, graslanden, rust, ruimte en een schone omgeving. Drenthe kent bovendien vele oude gebouwen en dorpsvormen. Deze bouwwerken en dorpen vormen een rijke bron van historie. De havezaten en oude herenhuizen vertellen het verhaal van de provincie in lang vervlogen tijden. Daarnaast kent Drenthe meerdere aansprekende attracties en evenementen zoals het Noorder Dierenpark in Emmen en de jaarlijkse TT in Assen. Jaarlijks weten vele toeristen en dagjes mensen de provincie dan ook te vinden.

Concurrentie neemt toe

Ondanks de goede uitgangspositie van Drenthe ondervond de sector de laatste jaren in toenemende mate concurrentie van andere bestemmingen in binnen- en buitenland. Een ver weg bestemming is vanwege de toegenomen welvaart en de gedaalde vliegtarieven onder handbereik van steeds meer vakantiegangers gekomen, terwijl ook concurrerende bestemmingen in Nederland fors investeren in de sector en in toenemende mate een graantje proberen mee pikken. Voor de direct betrokken (toeristische) instanties en overheden vormde dit aanleiding om de krachten te bundelen en de sector nadrukkelijker te profileren.

Goede en actuele informatie noodzakelijk voor uitvoering beleid

Om de juiste maatregelen te kunnen nemen dient de toeristische sector te beschikken over actuele economische cijfers op een laag schaalniveau. Via Toerdata Noord worden voor bepaalde marktsegmenten weliswaar waardevolle gegevens verzameld, maar deze gegevens zijn op zichzelf niet voldoende om een volledig beeld te geven van de totale omvang van de sector. Daarbij zijn op een laag schaalniveau slechts in beperkt mate cijfers beschikbaar.

Om deze redenen is bij Toeristisch Recreatief Drenthe (een samenwerkingsverband van Recron district Drenthe/HISWA, Koninklijk Horeca Nederland district Drenthe, NLTO, VNO/NCW Noord, MKB-Noord en Kamer van Koophandel Drenthe), de provincie Drenthe en het Recreatieschap Drenthe behoefte ontstaan aan een uitgebreide meting van de (spin-off effecten van) toeristisch-recreatieve bestedingen in Drenthe en de gemeenten die onderdeel uitmaken van deze gemeenten. In het rapport dat voor u ligt wordt het nu nog gefragmenteerde beeld van de economische betekenis van toerisme en recreatie in Drenthe compleet gemaakt en wordt meer recht gedaan aan de daadwerkelijke bijdrage van toerisme aan de provinciale economie. Tevens wordt op gemeentenniveau gekeken naar de economische betekenis van toerisme en recreatie. Hierdoor ontstaat een goed beeld van het belang van deze sector voor de Drentse gemeenten, wat tot op heden veelal nog ontbrak.

2 Economisch belang toerisme voor Drenthe als geheel

Totale toeristische bestedingen in de provincie 623 miljoen Euro

Het belang van toerisme in Drenthe is aanzienlijk. Door vakantiegangers en dagjesmensen werd in directe zin (bestedingen die een directe, onlosmakelijke relatie hebben met de bestemming of verrichte activiteit) circa 389 miljoen Euro besteed. Bijna 70% hiervan komt voort uit bestedingen die samenhangen met dagtochten. Via afgeleide bestedingen (bestedingen die niet direct samenhangen met de bestemming of verrichte activiteit) in onder andere de detailhandel (boodschappen, cadeautjes, etc.) en de vervoerssector komt daar nog eens 234 miljoen Euro bij. De totale toeristische omzet komt daarmee op 623 miljoen Euro.

De toegevoegde waarde (de som van de lonen, salarissen en afschrijvingen) is in principe een betere indicator voor de economische impact dan de omzet omdat het een maat is voor het inkomen dat in het productieproces wordt gevormd. Bovengenoemde omzet zorgde voor een toegevoegde waarde in Drenthe van ruim 410 miljoen Euro, 335 miljoen Euro bij het 'toeristische' bedrijfsleven en nog eens ruim 75 miljoen Euro bij de in Drenthe gevestigde toeleveranciers.

Tabel 1 Bestedingen in de toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000 (in mln Euro)

	Direct	Afgeleid	Indirect	Totaal
Dagtochten van Nederlanders	236	188	n.v.t.	424
Vakanties	153	46	n.v.t.	199
Totaal	389	234	n.v.t.	623

Tabel 2 Toegevoegde waarde toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000 (in mln Euro)

	Direct	Afgeleid	Indirect ¹⁾	Totaal
Dagtochten van Nederlanders	117	115	53	285
Vakanties	75	28	23	126
Totaal	192	143	76	411

1) Exclusief effecten elders in Nederland. Deze effecten bedragen respectievelijk 72 mln. Euro toegevoegde waarde buiten de regio in relatie met de dagtochten en 32 mln. Euro voor de vakanties. In totaal komt dus ongeveer 105 miljoen Euro aan toegevoegde waarde buiten de regio terecht.

Toerisme biedt in Drenthe jaarlijks werk aan 12.750 personen

De directe en afgeleide toeristische bestedingen zorgden in 2000 voor een werkgelegenheid van zo'n 12.750 werkzame personen in Drenthe. In indirecte zin komen daar bij toeleveranciers nog eens 1.750 werkzame personen bij, wat resulteert in een totale werkgelegenheid van 14.500 werkzame personen.

Tabel 3 Werkgelegenheid toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000 (in banen van 12 uur of meer)

	Direct	Afgeleid	Indirect 1)	Totaal
Dagtochten van Nederlanders	3.965	4.705	1.205	9.875
Vakanties	2.930	1.145	550	4.625
Totaal	6.895	5.850	1.755	14.500

- 1) Exclusief effecten elders in Nederland. Deze effecten bedragen respectievelijk 1.530 werkzame personen buiten de regio in relatie met de dagtochten en 845 werkzame personen in relatie met de vakanties doorgebracht in Drenthe. In totaal zorgt het indirect effect dus voor een werkgelegenheid van zo'n 2.375 personen buiten de regio.

3 Toerisme in breder perspectief

1 op de 11 banen in provincie is toeristisch

De totale werkgelegenheid in de Provincie Drenthe bedraagt circa 162.500 werkzame personen. Uitgaande van de genoemde werkgelegenheid van 14.500 werkzame personen zijn de toeristische bestedingen goed voor 8,9% van de totale Drentse werkgelegenheid. Daarmee komt 1 op de 11 banen in de provincie voort uit de toeristische bestedingen in de provincie. Ter vergelijking: voor Nederland is dit aantal 1 op de 15.

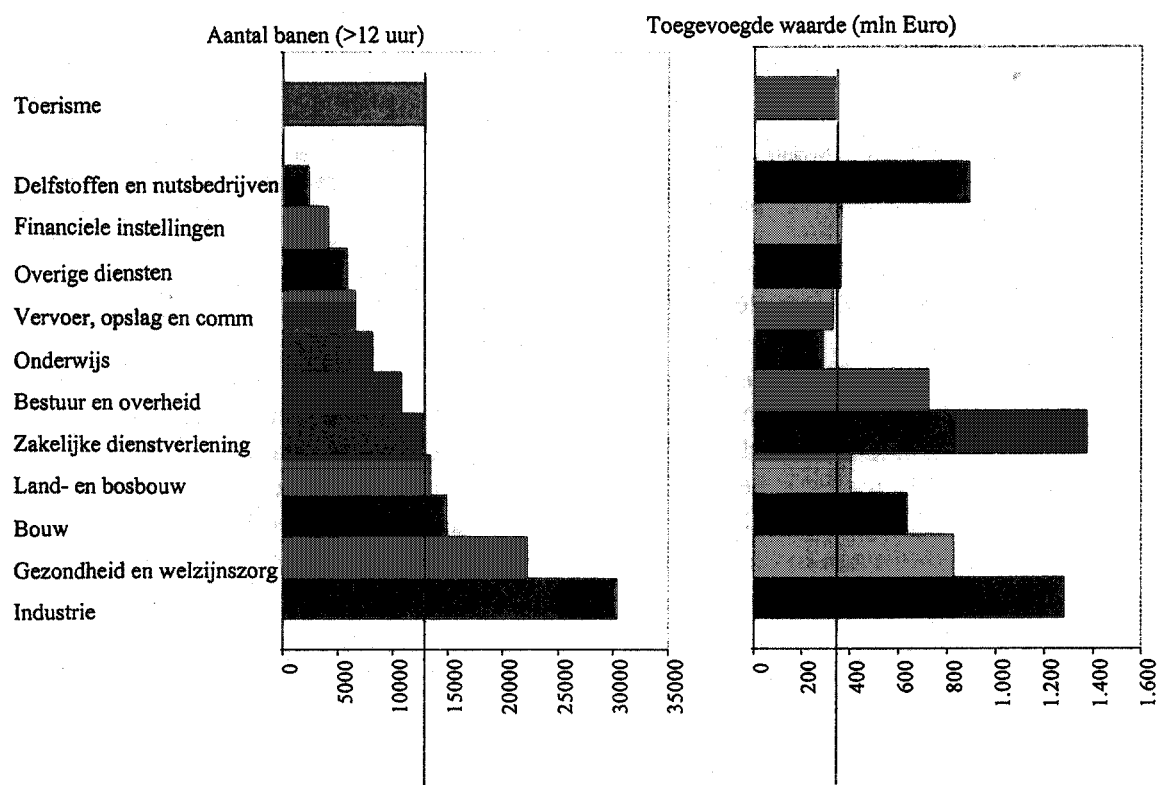
Toerisme qua werkgelegenheidsomvang vergelijkbaar met landbouw, zakelijke diensten en bouwnijverheid

Wat omvang betreft is de toeristisch-recreatieve sector in de Provincie Drenthe in termen van termen werkgelegenheid ongeveer vergelijkbaar met de landbouwsector, de bouwnijverheid of de zakelijke diensten (onder andere banken, accountants, etc.).

Wat betreft de toegevoegde waarde levert de toeristische sector een vergelijkbare bijdrage als de vervoer- en transportsector, de sector financiële dienstverlening en de sector overige dienstverlening aan de Drentse economie. Dat de toeristische sector in termen van toegevoegde waarde een lagere bijdrage levert aan de Drentse economie dan veel andere sectoren met een vergelijkbare werkgelegenheidsomvang heeft vooral te maken met een aantal eigenschappen van deze sector. Zo is de toeristische sector veelal een arbeidsintensieve industrie waar relatief veel laaggeschoolde arbeid voorkomt. Daarnaast is de toeristische sector vaak minder kapitaalintensief dan andere sectoren, zoals de industrie.

In onderstaande figuur is een en ander grafisch weergegeven.

Figuur 1 Omvang van de toeristische werkgelegenheid (exclusief indirecte werkgelegenheid) en toegevoegde waarde in vergelijking met andere sectoren in Drenthe (2000)

Bron: bewerking NEI op basis van CBS en provincie Drenthe

4 Relatieve belang van toerisme per gemeente

De mate waarin de Drentse gemeenten afhankelijk zijn van toerisme verschilt van gemeente tot gemeente. In het algemeen kan vastgesteld worden dat dit belang behoorlijk is in gemeenten die, in verhouding met het provinciale gemiddelde relatief, weinig industriële werkgelegenheid hebben en relatief veel werkgelegenheid in de landbouw. Dit betreft, met andere woorden, veelal de landelijke gemeenten.

Emmen koploper in dagtochtensegment

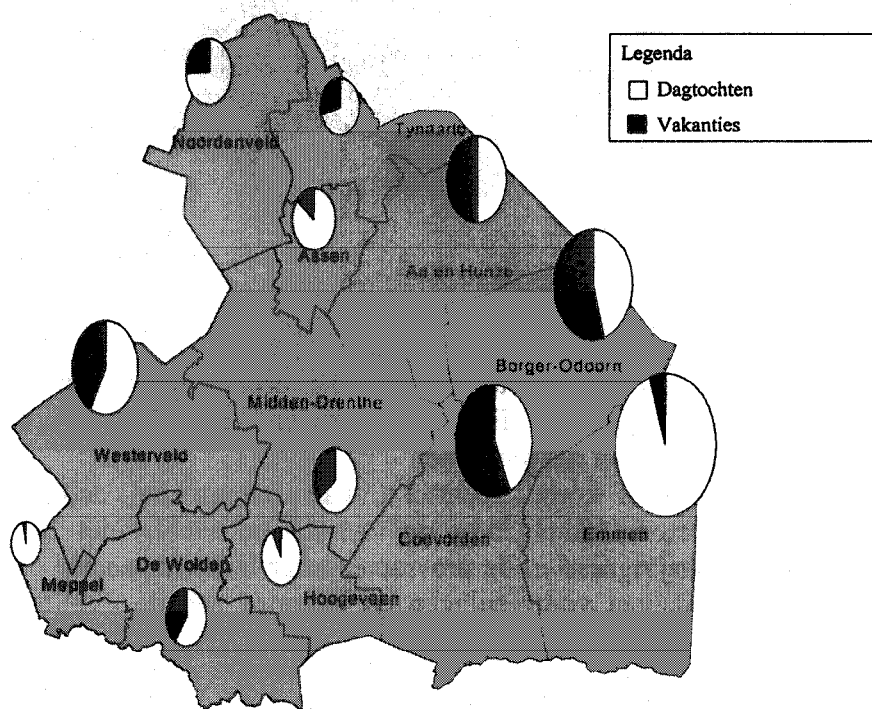
In het dagtochten segment is Emmen koploper. Deze gemeente telt de meeste dagjesmensen en is ook in termen van bestedingen de belangrijkste dagtochtenbestemming. Vanzelfsprekend hangt dit samen met de aanwezigheid van het Noorder Dierenpark (in Noord-Nederland met afstand de grootste dagattractie). Daarnaast speelt ook de omvang van Emmen zelf hierin een belangrijke rol. Aangezien een belangrijk deel van de dagtochten wordt gemaakt door de eigen inwoners (in de eigen omgeving) zorgt de omvang van de gemeente Emmen (ongeveer 23% van de inwoners van Drenthe komt uit Emmen) voor een hoog aantal dagtochten (zie ook bijlage 7).

Verblijfstoerisme geconcentreerd in Coevorden, Borger-Odoorn, Aa en Hunze en Westerveld

Het vakantiesegment geeft daarentegen een geheel ander beeld. Over het algemeen kan gezegd worden dat de gemeenten met steden (Meppel, Hoogeveen, Emmen en Assen) een stuk minder met vakantie samenhangende bestedingen kennen dan de andere gemeenten. De gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden en Westerveld nemen de meeste overnachtingen voor hun rekening. Ook in termen van bestedingen en werkgelegenheid vormen deze gemeenten het zwaartepunt van het verblijfstoerisme binnen de provincie Drenthe.

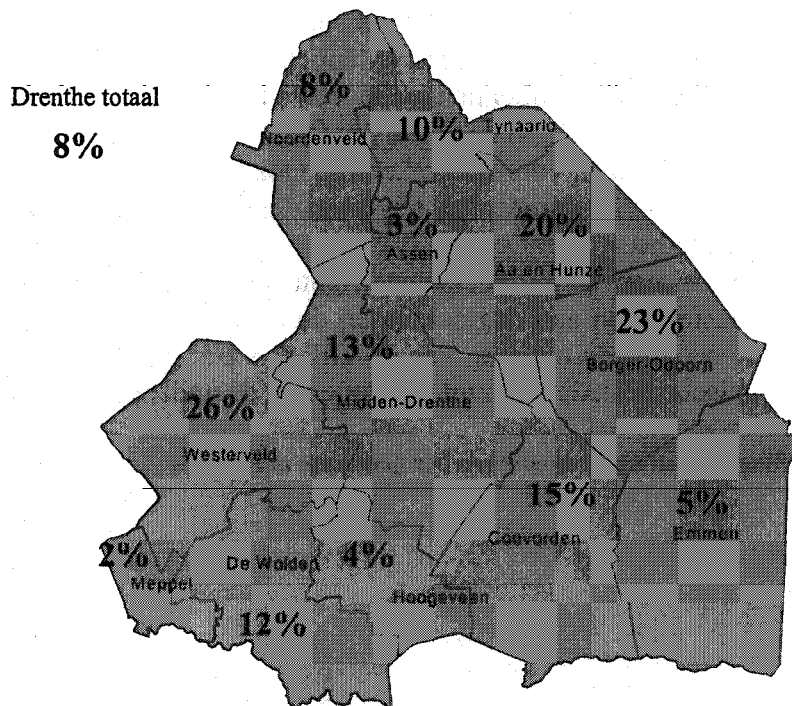
Eén en ander is ook weergegeven in onderstaand figuur. In dit figuur staat per gemeente de omvang van de bestedingen aan dagtochten en de omvang van de bestedingen aan vakanties weergegeven. Aan de omvang van de cirkel is per gemeente af te zien hoe groot de totale toeristische bestedingen zijn in relatie met de andere Drentse gemeenten.

Figuur 2 Verdeling toeristische bestedingen per gemeente in Drenthe

Toerisme relatief belangrijk in Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze

De toeristische werkgelegenheid (direct en afgeleid) is relatief belangrijk voor gemeenten Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze. Met een aandeel van meer dan 20% in de totale, lokale werkgelegenheid vormt toerisme in deze gemeenten een belangrijke pijler voor de lokale economie.

Figuur 3 Aandeel 'toeristische' werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid per gemeente

5 Tot slot

Het belang van toerisme voor de Drentse economie is aanzienlijk. In bepaalde gemeenten zoals Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze komt zelfs 1 op de 5 banen voor rekening van het toerisme.

Deze werkgelegenheid komt terecht in tal van sectoren zoals de horeca, de detailhandel en de vervoerssector. Aldus zorgt de toeristische sector niet alleen voor een stuk economische bedrijvigheid in de provincie, maar levert de sector ook een bijdrage aan de instandhouding van voorzieningen en daarmee aan de vitaliteit van het landelijk gebied.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Mede door de gunstige ontwikkeling die de toeristisch-recreatieve sector de laatste jaren heeft meegemaakt staat deze sector de laatste jaren volop in de belangstelling. In tegenstelling tot veel andere sectoren is toerisme bovendien in staat gebleken om nieuwe werkgelegenheid te creëren. Steeds vaker wordt dan ook het belang van deze sector voor de regionale economie onderkend. Dit heeft er toe geleid dat de ontwikkeling van deze sector door tal van instanties en overheden tot speerpunt van beleid is gemaakt. Zo ook in Drenthe. Voor het uit te zetten beleid en het zo mogelijk bijstellen van de beleidskoers aan de veranderende eisen en wensen vanuit de markt is actuele informatie over kenmerken, omvang en ontwikkelingen in het toerisme onontbeerlijk.

Toerdata Noord vormt voor de sector een belangrijke informatiebron op dit gebied. Hoewel de rapportages van Toerdata Noord voor bepaalde marktsegmenten zeer belangrijke informatie bevatten, zijn ze op zichzelf niet voldoende om een volledig beeld te geven van de totale omvang van de sector. Daarnaast ontbreekt informatie over de betekenis van toerisme op een laag schaalniveau. Vanwege de veelal specifieke wijze van dataverzameling is bovendien een goede vergelijking met het landelijke beeld niet mogelijk en worden ook specifieke effecten (o.a. toeleveranciers e.d.) niet meegenomen.

Bovenstaande vormde voor Toeristisch Recreatief Drenthe (een samenwerkingsverband van Recron district Drenthe / HISWA, Koninklijk Horeca Nederland district Drenthe, NLTO, VNO/NCW Noord, MKB-Noord en Kamer van Koophandel Drenthe), de provincie Drenthe en het Recreatieschap Drenthe aanleiding om een meting naar de (spin-off effecten van) toeristisch-recreatieve bestedingen in Drenthe te laten verrichten. In het rapport dat voor u ligt wordt het nu nog gefragmenteerde beeld van de economische betekenis van toerisme en recreatie in Drenthe compleet gemaakt en uitgesplitst naar gemeenten. Op die manier wordt meer recht gedaan aan de daadwerkelijke bijdrage van toerisme aan de provinciale economie. Daarnaast wordt het mogelijk om uitspraken te doen over het belang van recreatie en toerisme op het niveau van gemeenten. Tot op heden ontbrak dit inzicht.

1.2 Uitgangspunten

Afbakening sector

In deze studie wordt alleen gekeken naar de economische betekenis die samenhangt met:

- Dagtochten van Nederlanders in Drenthe;
- Vakanties van Nederlanders in Drenthe en het inkomend toerisme (= vakanties van buitenlanders) in Drenthe.

Het zakelijk toerisme en uitgaven van eigen inwoners aan toeristisch recreatieve goederen (zoals bijvoorbeeld tenten en caravans) en diensten (bijvoorbeeld via reisbureaus) worden buiten beschouwing gelaten.

Type effecten

De economische betekenis is in dit rapport uitgedrukt in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Belangrijke input voor het bepalen van de werkgelegenheid en toegevoegde zijn de bestedingen: oftewel de omzet. Daarnaast is een onderscheid aangebracht in directe effecten, afgeleide effecten en indirecte effecten bij toeleveranciers.

Als *directe effecten* zijn die effecten genomen die het gevolg zijn van bestedingen die verricht worden door de toerist of dagtochtganger die een rechtstreekse relatie hebben met de bestemming of doel. Met andere woorden: zonder die bestedingen zou de verrichte activiteit niet uitgevoerd kunnen worden. Als voorbeelden hiervan kan gedacht worden aan uitgaven aan entree en overnachtingskosten voor verblijf op een camping, pension of hotel en de gemaakte reiskosten (voor zover die in de regio terechtkomen).

Voor de *afgeleide effecten* is gekeken naar die effecten die samenhangen met bestedingen die een gevolg zijn van de aanwezigheid van toerist of dagtochtganger in een bepaalde regio zonder dat die bestedingen een directe relatie hebben met de bestemming. Als voorbeeld hiervan kan gedacht worden aan bestedingen aan souvenirs en aan uitgaven voor boodschappen. De betreffende bedrijven zijn voor hun omzet vaak maar voor een beperkt deel afhankelijk van het toeristisch bezoek aan Drenthe.

Het *indirect effect* bestaat uit die effecten die optreden bij sectoren die goederen of diensten leveren aan bedrijven die via directe of afgeleide bestedingen in meer of minder mate afhankelijk zijn van het toeristisch-recreatief bezoek in de provincie Drenthe. Bestedingen bij toeristisch- recreatieve bedrijven zorgen er voor dat de bedrijven waar deze bestedingen terecht komen op hun beurt weer andere bedrijven moeten inschakelen om hun product te leveren (bijvoorbeeld schoonmaakbedrijven, banken of hoveniers).

Eén en ander staat schematisch weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 1.1 Afbakening directe, afgeleid en indirecte effecten

Bestedingscategorieën	Dagtochten			Vakanties		
	Direct	Afgeleid	Indirect	Direct	Afgeleid	Indirect
Logies	n.v.t	n.v.t.	n.v.t			
Entrée						
Cadeautjes						
Boodschappen						
Tussendoortjes						
Eten / terras						
Reiskosten a)						
Toeleveranciers						

a) bij vakanties niet toegerekend

Dataverzameling

Uitgangspunt van de analyse vormen de regionale en lokale enquête-gegevens verzameld door Toerdata Noord. Deze gegevens zijn aangevuld en zonodig verfijnd met behulp van regiospecifieke CBS-statistieken en andere relevante databronnen.

Met behulp van de interregionale input-output tabel van de Provincie Drenthe (zie ook bijlage 5) en de nationale input-output tabel is de vertaalslag gemaakt naar directe werkgelegenheid en toegevoegde waarde, en vervolgens naar de indirecte werkgelegenheid en toegevoegde waarde.

De gegevens zijn vervolgens uitgesplitst naar gemeentelijk niveau. Voor de directe bestedingen is dit gebeurd door voor de verschillende directe bestedingen per type dagtocht of type vakanties een keur van verdeelsleutels te gebruiken die een goede indicatie geven in welke gemeenten deze bestedingen terechtkomen (zie ook bijlage 6).

Voor het onderverdelen van de afgeleide bestedingen naar gemeente is dankbaar gebruik gemaakt van gegevens van de Rabobank Drenthe. Door gebruik te maken van het aantal pintransacties en de bestedingen per pintransactie per gedetailleerde sector per gemeente werd het mogelijk om de totale afgeleide bestedingen te verdelen naar gemeenten. Dit is gebeurd door het totaal aan afgeleide bestedingen voor de gehele provincie Drenthe te verdelen naar gemeenten naar rato van het aantal en bedrag aan pintransacties per sector per gemeente. Er wordt van uitgegaan dat de pintransacties van de Rabobank een voldoende afspiegeling vormen voor deze verdeling en dat deze unieke methode een nauwkeurig beeld geeft waar de afgeleide bestedingen terechtkomen.

Voor alle gegevens wordt uitgegaan van het peiljaar 2000.

1.3 Leeswijzer

- De beschrijving van de totale economische betekenis van toerisme in Drenthe komt aan bod in **hoofdstuk 2**. Hierbij wordt zowel gekeken naar het vakantiesegment als naar de dagtochtenmarkt.
- In **hoofdstuk 3** staat de verdeling van de economische betekenis over de 12 gemeenten in de provincie centraal. Per gemeente is gekeken naar de omvang van de toeristische bestedingen, zowel direct, afgeleid als indirect, alsmede naar de hiermee samenhangende werkgelegenheid en toegevoegde waarde.
- De **bijlagen** bevatten enkele nadere uitwerkingen, achtergrondinformatie en wat toelichtingen.

Het rapport wordt voorafgegaan door een **voorwoord** en een **samenvatting**.

2 Toerisme in Drenthe

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk kijken we naar de economische betekenis van toerisme voor Drenthe in z'n totaliteit¹. Hiervoor wordt in de volgende paragraaf eerst gekeken naar de economische betekenis van dagtochten die gemaakt zijn in Drenthe. In de volgende paragraaf worden de vakanties (zowel door Nederlanders als door buitenlanders) die doorgebracht worden in Drenthe nader onder de loep genomen. In beide paragrafen wordt een onderverdeling gemaakt naar de directe -, de indirecte - en de afgeleide bestedingen die met deze twee segmenten samenhangen (zie ook het vorige hoofdstuk). Voor een gedetailleerder overzicht van de verschillende segmenten en de wijze van berekenen wordt verwezen naar de bijlage 3 en bijlage 4.

2.2 Economische betekenis dagtochten voor Drenthe

Werkwijze

Om de omvang van de bestedingen te bepalen is eerst bepaald hoeveel dagtochten er in de provincie Drenthe plaatsvinden. Hiervoor zijn de cijfers van het CBS uit 1995 / 1996 opgehoogd naar 2000. Hoe dit is gebeurd staat vermeld in bijlage 3. In onderstaande tabel staat hiervan een samenvattend resultaat vermeld.

Tabel 2.1 Aantal dagtochten in Drenthe per subsegment in 1995 en 2000

	1995/1996	2000
	* 1.000	* 1.000
Recreatief toerisme		
Zwemmen, zonnen e.d.	1.808	1.726
Sport en sportieve recreatie	8.577	9.235
Toeschouwer / Begeleider sport	1.140	1.122
Toeren	723	743
Stedelijk toerisme		
Bezoek attracties, evenementen	3.796	4.511
Recreatief winkelen	3.222	3.480
Uitgaan	4.147	4.957
Overig		
Overig (hobby's, verenigingen)	3.426	3.510
Totaal	26.839	29.284

Bron: NEI, Bewerking CBS

¹ De in dit hoofdstuk gepresenteerde resultaten wijken af van de resultaten zoals die vermeld staan in de onderzoeken van Toerdata Noord. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een verschil in behandeling van dagtochten. In Toerdata Noord wordt uitgegaan van één gemiddeld besteed bedrag voor alle dagtochten terwijl in dit onderzoek wordt gerekend met segment specifieke gemiddelde bestedingcijfers. Daarnaast houdt Toerdata voor alle dagtochten rekening met afgeleide bestedingen. Vanwege het feit dat een groot aantal dagtochten in de eigen omgeving plaatsvindt gaan wij er in dit onderzoek van uit dat deze bestedingen sowieso in de regio terecht zouden komen. In dit onderzoek wordt dus slechts voor een deel van de dagtochten rekening gehouden met afgeleide bestedingen.

Het aantal dagtochten (per type) in Drenthe is vervolgens vermenigvuldigd met de gemiddelde bestedingen per dagtochttype om te komen tot de directe bestedingen. Op een zelfde wijze zijn de afgeleide bestedingen berekend. Op basis van deze bestedingen is vervolgens het indirect effect bepaald.

Wordt het aantal dagtochten voor Nederland op dezelfde manier bepaald als voor Drenthe dan komen we tot een totaal aantal dagtochten voor Nederland dat het miljard overstijgt. Het aandeel van Drenthe in de Nederlandse dagtochtmarkt bedraagt daarmee (qua aantallen) 2,9%.

Bestedingen aan dagtochten

Directe bestedingen

Het dagtochtsegment neemt een belangrijke plaats in binnen de toeristisch recreatieve sector van Drenthe. Zo bedroegen de directe bestedingen aan dagtochten in 2000 in Drenthe ongeveer 236 miljoen Euro zoals ook blijkt uit de volgende tabel.

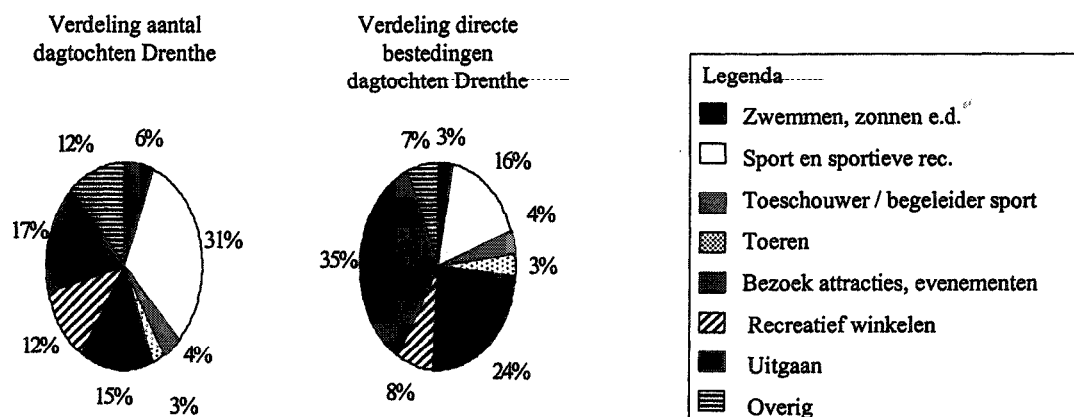
Tabel 2.2 Directe bestedingen per sub-segment van de dagtochtenmarkt in 2000 (in mln. Euro en in %).

	Directe bestedingen aan dagtochten	
	* mln. Euro	%
Recreatief toerisme		
Zwemmen, zonnen e.d.	6,9	2,9
Sport en sportieve recreatie	38,9	16,5
Toeschouwer / Begeleider sport	8,7	3,7
Toeren	8,0	3,4
Stedelijk toerisme		
Bezoek attracties, evenementen	57,2	24,2
Recreatief winkelen	18,7	7,9
Uitgaan	81,4	34,5
Overig		
Overig (hobby's, verenigingen)	16,0	6,8
Totaal	235,9	100,0

Bron: NEI, Bewerking CBS en Toerdata Noord

Qua directe bestedingen vormen het bezoek aan attracties en evenementen en het 'uitgaan' (onder meer bioscoopbezoek en uit eten gaan) met respectievelijk een aandeel van 24,2% en 34,5% in de totale bestedingen belangrijke activiteiten binnen het dagtochtsegment. Dit in tegenstelling tot het aantal dagtochten (zie tabel 2.1) waarin dagtochten in relatie met sport en sportieve recreatie een belangrijk segment vormt (namelijk 31,5% van het totaal aantal dagtochten). Ter vergelijking wordt in onderstaande twee figuren het aandeel per type in het aantal dagtochten uitgezet tegen het aandeel in de directe bestedingen.

Figuur 2.1 Vergelijking aantal dagtochten en bestedingen aan dagtochten, Drenthe, 2000

Bron: NEI, bewerking CBS

Afgeleide bestedingen

De afgeleide bestedingen samenhangend met de gemaakte dagtochten zorgen nog eens voor bijna 188 miljoen Euro aan omzet in Drenthe (zie ook bijlage 3). Deze bestedingen komen vooral terecht in sectoren zoals de horeca en de detailhandel.

Werkgelegenheid dagtochten

De met de directe bestedingen aan dagtochten samenhangende werkgelegenheid bedraagt ruim 3.965 werkzame personen. Als gevolg van de afgeleide bestedingen aan dagtochten komen daar nog eens ruim 4.705 werkzame personen bij.

Zowel de directe bestedingen als de afgeleide bestedingen zorgen voor een indirect effect. Dit is het doorwerkingseffect van de toeristische bestedingen naar andere sectoren. Op hun beurt zijn bedrijven waar 'toeristische' bestedingen terecht komen namelijk afhankelijk van toeleveranciers. Dit indirecte doorwerkingseffect zorgt nog eens voor ruim 1.205 banen in Drenthe (zie ook bijlage 3).

Toegevoegde waarde dagtochten

Voor het bepalen van het belang van een sector moet niet louter worden gekeken naar de bestedingen. Want hoewel de bestedingen in een bepaalde sector hoog kunnen zijn, kan het economisch belang van een dergelijke sector veel geringer zijn. Als voorbeeld hiervan kan gedacht worden aan een autodealer. Per klant worden meestal aanzienlijk bedragen besteed waardoor deze bedrijven vaak hoge omzetten behalen. De impact in de vorm van bijvoorbeeld werkgelegenheid is daarentegen beperkt. De toegevoegde waarde van een sector is derhalve een betere indicator.

De toegevoegde waarde is het inkomen dat in het productieproces wordt gevormd. Het is gelijk aan het inkomen dat beschikbaar is voor de beloning van de betrokken productiefactoren. Grosso modo komt dit neer op de optelsom van de lonen, winsten en afschrijvingen.

De directe bestedingen aan dagtochten zorgen voor een toegevoegde waarde van ruim 117 miljoen Euro bij het 'toeristische' bedrijfsleven. De afgeleide bestedingen zorgen op hun beurt eveneens voor een toegevoegde waarde van om en nabij de 115 miljoen Euro. In termen van toegevoegde waarde bedraagt het indirect effect ongeveer 125 miljoen Euro waarvan ongeveer 53 miljoen Euro terechtkomt in Drenthe zelf (zie ook bijlage 3).

2.3 Economische betekenis vakanties voor Drenthe

Werkwijze

Uit het onderzoek van Toerdata Noord blijkt dat maar een zeer klein gedeelte van de vakantiegangers in Drenthe uit het buitenland afkomstig is. Het onderscheid tussen vakanties van Nederlanders en het inkomend toerisme is derhalve achterwege gelaten. In onderstaande tabel staat het totaal aantal overnachtingen per segment in Drenthe vermeld. Uit deze tabel blijkt dat grofweg de helft van het totaal aantal overnachtingen wordt doorgebracht op kampeerterreinen (zowel op toeristische plaatsen als op seizoensplaatsen). Overnachtingen in recreatiewoningen zijn nog eens goed voor ongeveer een derde van het totaal aantal overnachtingen.

Tabel 2.3 Aantal overnachtingen in de Provincie Drenthe per sub-segment in 2000

	Aantal overnachtingen	
	* 1.000	%
Hotel/ pension/ L&O	565	7,0
<i>w.v. Hotel / pension</i>	554	6,8
<i>w.v. Logies en ontbijt</i>	10	0,1
Kampeerterreinen	4.138	51,1
<i>Toeristische standplaatsen</i>	1.956	24,2
<i>vaste standplaatsen</i>	2.182	27,0
Groepsaccommodaties	440	5,4
Recreatiewoningen (verhuur)	2.566	31,7
Tweede woningen	362	4,5
Watersport	25	0,3
<i>w.v. vaste ligplaatsen</i>	17	0,2
<i>w.v. passanten 2)</i>	5	0,1
<i>w.v. verhuurboten</i>	3	0,0
Totaal	8.096	100,0

Bron: Toerdata Noord

De totale directe en afgeleide bestedingen samenhangend met het vakantiesegment zijn vervolgens bepaald door het aantal overnachtingen te vermenigvuldigen met de gemiddelde bestedingen per dag.

Om te beoordelen welk aandeel Drenthe heeft in het totaal aantal toeristische overnachtingen in Nederland moeten we een vergelijking maken met CBS cijfers. Hierdoor is het niet mogelijk om voor elk type overnachting het Drentse aandeel te

bepalen aangezien het CBS niet bij elk type overnachting over het aantal overnachtingen beschikt. De segmenten waarbij dat wel mogelijk is, staan in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 2.4 Aantal overnachtingen (x 1.000) in de Provincie Drenthe en in Nederland per sub-segment in 2000

	Aantal overnachtingen in Drenthe (Toerdata Noord)		Aantal overnachtingen in Nederland (CBS)		Aandeel Drenthe in Nederland
	* 1.000	%	*1.000	%	%
Hotel / pension / L&O	565	7,0	29.722	25,0	1,9
Kampeertreinen (toeristisch)	1.956	24,2	24.520	20,6	8,0
Kampeertreinen (vast)	2.182	27,0	34.800	29,2	6,3
Zomerhuisje / bungalow	2.928	36,2	23.960	20,1	12,2
Overig (incl. groeps-accommodaties)	465	5,7	6.080	5,1	7,6
Totaal	8.096	100,0	119.082	100,0	6,8

Bron: Toerdata Noord en CBS

Uit deze tabel blijkt dat Drenthe op een aantal segmenten een sterke positie heeft als het gaat om het aantal overnachtingen. Qua aantal overnachting in hotels en pensions blijft het aandeel van Drenthe echter duidelijk achter bij Nederland (vergelijk 7,0% versus 25%). Dit wordt vooral veroorzaakt doordat buitenlanders (die relatief weinig naar Drenthe komen) relatief meer in hotels verblijven dan Nederlanders. Daarbij komt nog eens dat een groot deel van de overnachtingen in hotels zakelijk van aard zijn. Qua zakelijk bezoek blijft Drenthe echter achter bij andere gebieden (zoals de Randstad) waardoor in deze provincie minder hotelovernachtingen te noteren zijn.

Bestedingen aan vakanties

Directe bestedingen

Verreweg het merendeel (ruim 51%) van de toeristische overnachtingen in Drenthe wordt doorgebracht op de kampeertreinen waarbij het aantal toeristische overnachtingen en het aantal vaste standplaatsen overnachtingen elkaar aardig in evenwicht houden.

In termen van bestedingen valt deze dominantie van de kampeertreinen echter wat lager uit (het bestedingsaandeel van de kampeertreinen bedraagt 35,4%). Dit komt omdat de gemiddelde bestedingen tijdens een vakantie die wordt doorgebracht in een hotel / pension gemiddeld genomen circa 3 maal zo hoog liggen in vergelijking met kampeervakantie (CBS, TRN, 2001). Hierdoor levert dit type accommodaties een grotere bijdrage aan de economische betekenis van toerisme en recreatie dan alleen op grond van het aantal overnachtingen zou mogen worden verwacht.

De totale directe bestedingen bedroegen in 2000 ruim 153,3 miljoen Euro. Ongeveer de helft hiervan komt terecht bij de logiesaccommodaties zelf. In andere horecagelegenheden zoals restaurants en cafés komt ongeveer een derde deel van deze bestedingen terecht. Eén en ander staat ook weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 2.5 Directe bestedingen vakanties in de Provincie Drenthe per sub-segment in 2000

	Directe bestedingen aan vakanties	
	* mln. Euro	%
Hotel/ pension/ L&O	25,6	16,8
<i>w.v. Hotel / pension</i>	25,2	16,5
<i>w.v. Logies en ontbijt</i>	0,4	0,3
Kampeerterreinen	54,3	35,4
<i>Toeristische standplaatsen</i>	34,7	22,6
<i>vaste standplaatsen</i>	19,6	12,8
Groepsaccommodaties	5,9	3,8
Recreatiewoningen (verhuur)	58,4	38,1
Tweede woningen	8,2	5,4
Watersport	0,7	0,5
<i>w.v. vaste ligplaatsen</i>	0,5	0,3
<i>w.v. passanten 2)</i>	0,1	0,1
<i>w.v. verhuurboten</i>	0,1	0,1
Totaal	153,3	100,0

Bron: Toerdata Noord

Afgeleide bestedingen

De afgeleide bestedingen binnen het vakantie-segment betreffen vooral bestedingen aan cadeautjes en boodschappen. Deze bestedingen bedroegen in 2000 46 miljoen Euro (zie ook bijlage 4).

Werkgelegenheid

De met de directe bestedingen samenhangende werkgelegenheid bedraagt bijna 2.930 werkzame personen. De werkgelegenheid die samenhangt met de afgeleide bestedingen zien we vooral terug in de detailhandel en komt neer op bijna 1.145 werkzame personen (zie ook bijlage 4).

In termen van werkgelegenheid zorgen de toeristische bestedingen nog eens voor circa 1.395 banen personen bij de toeleveranciers. Hiervan komen er 550 voor rekening van toeleveranciers in de regio terwijl de werkgelegenheid bij toeleveranciers elders in Nederland nog eens 845 banen bedraagt (zie ook bijlage 4).

Toegevoegde waarde

De directe en de afgeleide bestedingen zijn goed voor een toegevoegde waarde van respectievelijk 75 en bijna 30 miljoen Euro. Op basis van de directe en afgeleide bestedingen kan het indirect effect bepaald worden. In termen van toegevoegde waarde zorgen de directe bestedingen voor een toeleveringseffect van ruim 55 miljoen euro.

Hiervan komt circa 40% (23 miljoen Euro) voor rekening van toeleveranciers uit Drenthe zelf.

2.4 Toerisme Drenthe in perspectief

Bezoekersmotieven

In het Toerdata Noord onderzoek komt een aantal belangrijke bezoekersmotieven naar boven voor zowel de dagtoeristen als voor de verblijfstoeristen. Veel van de bezoekers komen vooral voor het vele natuurschoon dat de provincie kenmerkt. Zo worden de aanwezigheid van 'bos, heide en parken', de 'natuur, flora en fauna' en vele fietsmogelijkheden vaak genoemd als reden om naar Drenthe te komen. De bestedingen van toeristen met deze bezoekersmotieven liggen over het algemeen lager dan van bezoekers die bijvoorbeeld komen voor attracties of stedelijk bezoek. In die vorm komen bezoekersmotieven dan ook terug in de omvang van de economische betekenis van toerisme voor Drenthe. Hoewel Drenthe een fors deel van het aantal toeristen voor haar rekening neemt, blijft het aandeel bestedingen hierbij relatief achter.

Directe toeristische bestedingen

Zo bedroegen de totale directe toeristische bestedingen in Drenthe aan dagtochten en vakanties in 2000 389 miljoen Euro. Daarmee heeft de provincie een aandeel van 2,5% in de totale directe toeristische bestedingen in Nederland (excl. bestedingen aan toeristische goederen en diensten). Ter illustratie: het bevolkingsaandeel van Drenthe binnen Nederland bedraagt 3,0%.

Tabel 2.6 Aandeel Drenthe in de directe toeristische bestedingen

	Totaal directe bestedingen Nederland Mln Euro	Totaal directe bestedingen Drenthe Mln. Euro	Aandeel Drenthe in bestedingen %
Dagtochten van Nederlanders	8.125	236	2,9
Vakanties	7.340	153	2,1
Totaal	15.465	389	2,5

Bron NEI bewerking NEI, 2001

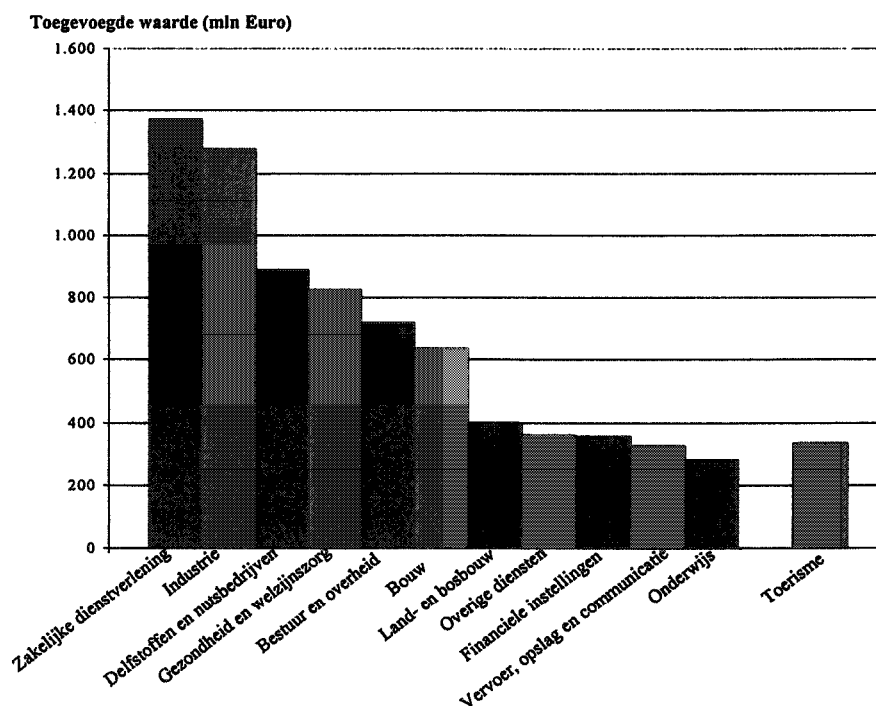
De totale met toerisme samenhangende bestedingen (direct en afgeleid) in de provincie Drenthe bedroegen in 2000 bijna 625 miljoen Euro. Bijna 70% hiervan komt voort uit bestedingen die samenhangen met dagtochten. Met een aandeel van 57% in de directe toeristische werkgelegenheid is deze dominantie van het dagtochtsegment eveneens duidelijk. Op landelijk niveau ligt dit aandeel van het dagtochtsegment namelijk rond de 51%.

Toegevoegde waarde

De totale directe en afgeleide omzet zorgt voor een toegevoegde waarde van 335 miljoen Euro in Drenthe. Met een dergelijke toegevoegde waarde levert de toeristische sector een vergelijkbare bijdrage aan de Drentse economie als de vervoer- en transportsector, de financiële dienstverlening en de overige dienstverlening. Eén en ander staat ook weergegeven in onderstaand figuur.

Dat de toeristische sector in termen van toegevoegde waarde een lagere bijdrage levert aan de Drentse economie dan veel andere sectoren heeft vooral te maken met een aantal eigenschappen van deze sector. Zo is de toeristische sector veelal een arbeidsintensieve industrie waarin laaggeschoolde arbeid een belangrijke rol speelt. Daarnaast is de toeristische sector vaak minder kapitaalintensief dan andere sectoren zoals de industrie.

Figuur 2.2 Omvang van de toeristische toegevoegde waarde in vergelijking met andere sectoren in Drenthe (2000)

Bron: Bewerking NEI, CBS

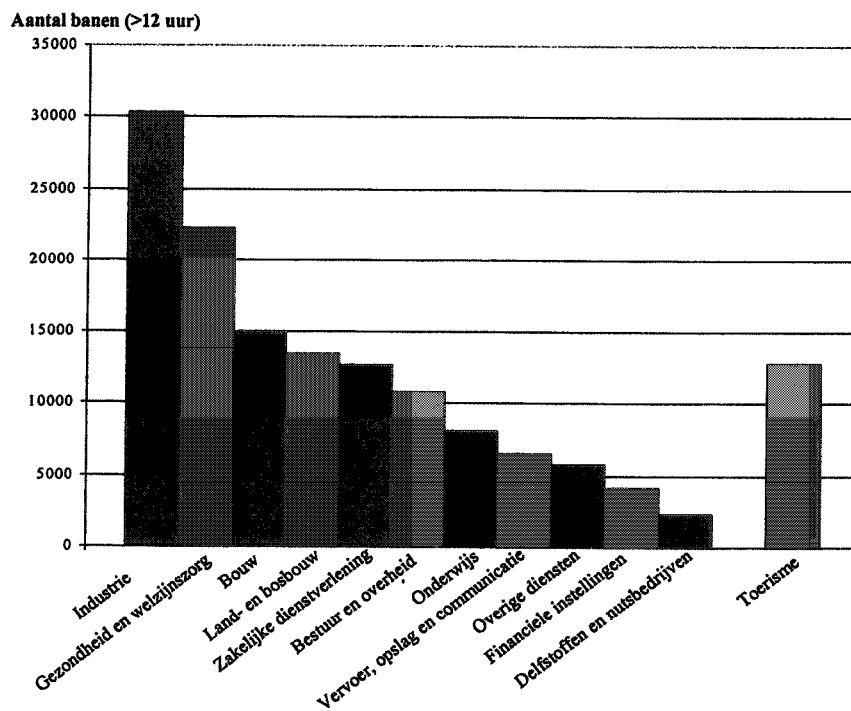
Werkgelegenheid

Met bijna 12.750 werkzame personen bedraagt het aandeel van de directe en afgeleide toeristische werkgelegenheid in de totale Drentse werkgelegenheid bijna 7,8%. Kijken we alleen naar de directe toeristische werkgelegenheid dan bedraagt dit aandeel 4,2%. Op landelijk niveau ligt dit aandeel met 3,3% een stuk lager.

De totale werkgelegenheid in de Provincie Drenthe bedraagt circa 162.500 werkzame personen (zie ook bijlage 7). De totale toeristische werkgelegenheid, inclusief indirecte effecten, komt neer op 14.500 werkzame personen. Aldus zijn de toeristische bestedingen goed voor 8,9% van de totale Drentse werkgelegenheid. Daarmee komt 1 op de 11 banen in de provincie voort uit de toeristische bestedingen in de provincie. Voor Nederland bedraagt dit aantal 1 op de 15.

Qua omvang in werkgelegenheid is de toeristische sector vrijwel gelijk aan de landbouwsector en de zakelijke dienstverlening in Drenthe. Een vergelijking met andere sectoren vindt in onderstaand figuur plaats. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de toeristische werkgelegenheid in een keur van sectoren te vinden is met sectoren als horeca en de detailhandel als belangrijke exponenten.

Figuur 2.3 Omvang van de toeristische werkgelegenheid in vergelijking met andere sectoren in Drenthe (2000)

Bron: Bewerking NEI, Provincie Drenthe

2.5 Samenvatting

De totale economische betekenis wordt nog eens kort in onderstaande tabellen samengevat.

Tabel 2.7a Bestedingen in de toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000 (in mln. Euro)

	Direct mln. Euro	Afgeleid mln. Euro	Indirect mln. Euro	Totaal mln. Euro
Dagtochten van Nederlanders	236	188	n.v.t.	424
Vakanties	153	46	n.v.t.	199
Totaal	389	234	n.v.t.	623

Bron: NEI, bewerking CBS en Toerdata Noord

Tabel 2.7b Werkgelegenheid toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000

	Direct Werkzame personen (abs)	Afgeleid Werkzame personen (abs)	Indirect ¹⁾ Werkzame personen (abs)	Totaal Werkzame personen (abs)
Dagtochten van Nederlanders	3.965	4.705	1.205	9.875
Vakanties	2.930	1.145	550	4.625
Totaal	6.895	5.850	1.755	14.500

1) Exclusief effecten elders in Nederland

Tabel 2.7c Toegevoegde waarde toeristisch-recreatieve sector in Drenthe in 2000 (in mln. Euro)

	Direct mln. Euro	Afgeleid mln. Euro	Indirect ¹⁾ mln. Euro	Totaal mln. Euro
Dagtochten van Nederlanders	117	115	53	285
Vakanties	75	28	23	126
Totaal	192	143	76	411

1) Exclusief effecten elders in Nederland

3 Onderverdeling naar gemeenten in Drenthe

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de economische betekenis zoals die in het vorige hoofdstuk is bepaald voor geheel Drenthe verder geregionaliseerd. Dit gebeurt op het niveau van de 12 gemeenten. Per gemeente wordt gekeken naar de omvang van de directe en afgeleide toeristische bestedingen en naar de werkgelegenheid die hiermee samenhangt. Hiervoor wordt in belangrijke mate gebruik gemaakt van aanbodgegevens, zowel op het gebied van dagtoerisme als voor verblijfstoerisme. Voor een verdere uitleg hiervan wordt verwezen naar bijlage 6.

Ook de indirecte werkgelegenheid en toegevoegde waarde wordt in dit hoofdstuk verder toegedeeld naar gemeenten. Omdat voor deze regionalisering in een aantal gevallen slechts in beperkte mate informatie beschikbaar is, hebben we dankbaar gebruik gemaakt van door de Rabobank ter beschikking gestelde gegevens van pintransacties en bestedingen per gemeente. Hiervoor menen wij dat de cijfers gepresenteerd in dit hoofdstuk een zeer goede indicatie zijn van de omvang van de toeristische sector en de toeristische bestedingen per gemeente (zie ook hoofdstuk 1 en bijlage 6).

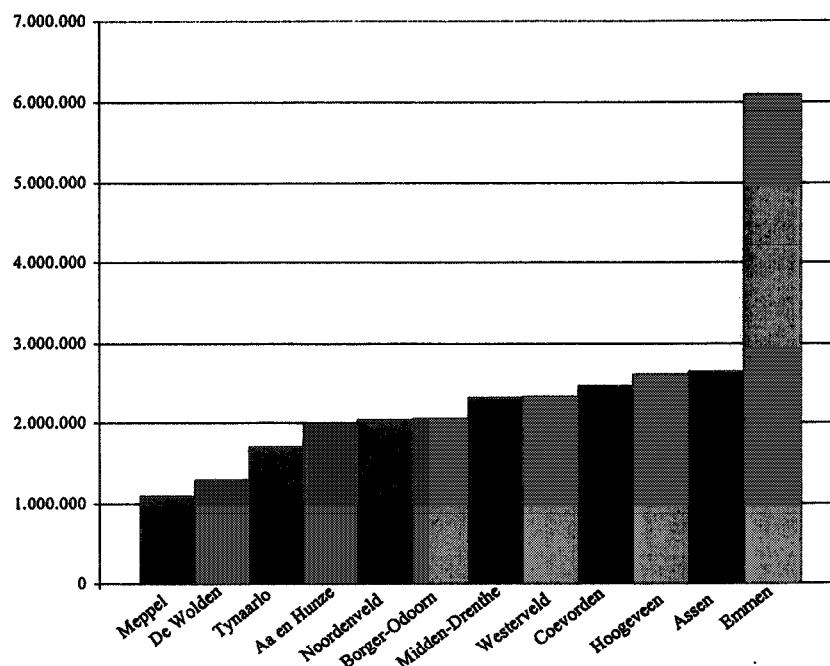
Evenals in het vorige hoofdstuk wordt ook hier het onderscheid naar dagtochten (paragraaf 3.2) en naar vakanties (paragraaf 3.3) gehanteerd. In paragraaf 3.4 wordt gekeken naar de indirecte effecten (zowel van vakanties als van dagtochten).

3.2 Economische betekenis dagtochten naar gemeente

Directe bestedingen aan dagtochten

Voor de bepaling van de economische betekenis van dagtochten per gemeente is het allereerst van belang om te weten hoeveel dagtochten er per gemeente worden gemaakt. Voor een toelichting op de berekenwijze van dit aantal dagtochten wordt verwezen naar bijlage 6.

In onderstaand figuur staat een overzicht van het totaal aantal dagtochten per gemeente. Hieruit valt op te maken dat in Emmen veruit het meeste aantal dagtochten wordt gemaakt. Vanzelfsprekend hangt dit samen met de aanwezigheid van het Noorder Dierenpark, welke een publiekstrekker van formaat vormt. Daarnaast speelt ook de omvang van Emmen zelf hierin een belangrijke rol. Aangezien een belangrijk deel van de dagtochten wordt gemaakt door de eigen inwoners (in de eigen omgeving) zorgt ook de omvang van de gemeente Emmen (ongeveer 23% van de inwoners van Drenthe komt uit Emmen) voor een hoog aantal dagtochten.

Figuur 3.1 Totaal aantal dagtochten per gemeente

Bron: Bewerking NEI, CBS

De directe (en afgeleide) bestedingen per gemeente aan dagtochten zijn bepaald door het aantal dagtochten per type dagtocht te vermenigvuldigen met het gemiddeld bestede bedrag. Dit resulteert in het volgende overzicht voor de directe bestedingen aan dagtochten per gemeente.

Tabel 3.1 Directe bestedingen aan dagtochten per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Directe bestedingen aan dagtochten per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	14,6	6,2
Assen	21,3	9,0
Borger-Odoorn	16,1	6,8
Coevorden	19,2	8,1
Emmen	60,9	25,8
Hoogeveen	20,2	8,6
Meppel	8,2	3,5
Midden-Drenthe	17,4	7,4
Noordenveld	14,9	6,3
Tynaarlo	14,4	6,1
Westerveld	16,9	7,2
De Wolden	9,2	3,9
Drenthe	235,9	100,0

Ook uit deze tabel blijkt de belangrijke positie van Emmen. Het percentage directe bestedingen ligt namelijk hoger dan op basis van het inwonertal aangenomen zou mogen worden (22,6% van de inwoners versus 25,8% van de bestedingen). Voor de 'stedelijke' gemeenten zoals Assen, Meppel en Hoogeveen geldt echter eerder het omgekeerde.

Afgeleide bestedingen aan dagtochten

De afgeleide bestedingen geven per gemeente het volgende beeld te zien:

Tabel 3.2 Afgeleide bestedingen aan dagtochten per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Afgeleide bestedingen aan dagtochten per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	13,2	7,0
Assen	16,9	9,0
Borger-Odoorn	13,7	7,3
Coevorden	16,5	8,8
Emmen	39,9	21,2
Hoogeveen	17,0	9,0
Meppel	6,6	3,5
Midden-Drenthe	15,4	8,2
Noordenveld	13,6	7,3
Tynaarlo	10,8	5,8
Westerveld	16,3	8,7
De Wolden	8,0	4,3
<i>Drenthe</i>	188,0	100,0

Uit deze tabel blijkt duidelijk de wat ruimtelijkere spreiding van de afgeleide bestedingen in vergelijking met de directe bestedingen. Zo neemt bijvoorbeeld het belang van Emmen in deze bestedingen wat af. Dit wordt onder meer veroorzaakt door het feit dat afgeleide bestedingen aan dagtochten ook terechtkomen in gemeenten waar bijvoorbeeld aanvoerroutes door heen lopen.

Werkgelegenheid dagtochten

De bestedingen per gemeente zijn in onderstaande tabel vertaald naar werkgelegenheid per gemeente. Dit beeld komt grotendeels overeen met het beeld dat naar voren komt uit de bestedingen.

Tabel 3.3 Totale werkgelegenheid dagtochten per gemeente (in werkzame personen >12 uur)

	Totaal werkgelegenheid dagtochten per gemeente	
	Werkzame personen	In % van het totaal
Aa en Hunze	575	6,6
Assen	780	9,0
Borger-Odoorn	615	7,1
Coevorden	735	8,5
Emmen	2.030	23,4
Hoogeveen	760	8,8
Meppel	305	3,5
Midden-Drenthe	680	7,9
Noordenveld	590	6,8
Tynaarlo	520	6,0
Westerveld	690	7,9
De Wolden	355	4,1
<i>Drenthe</i>	8.670	100,0

Toegevoegde waarde

De directe en afgeleide bestedingen zorgen voor de volgende verdeling van de toegevoegde waarde over gemeenten.

Tabel 3.4 Totale toegevoegde waarde dagtochten per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Totaal toegevoegde waarde dagtochten per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	15,2	6,6
Assen	20,8	9,0
Borger-Odoorn	16,4	7,1
Coevorden	19,5	8,4
Emmen	54,5	23,6
Hoogeveen	20,3	8,8
Meppel	8,1	3,5
Midden-Drenthe	18,1	7,8
Noordenveld	15,7	6,8
Tynaarlo	13,8	6,0
Westerveld	18,2	7,9
De Wolden	9,4	4,1
Drenthe	231,4	100,0

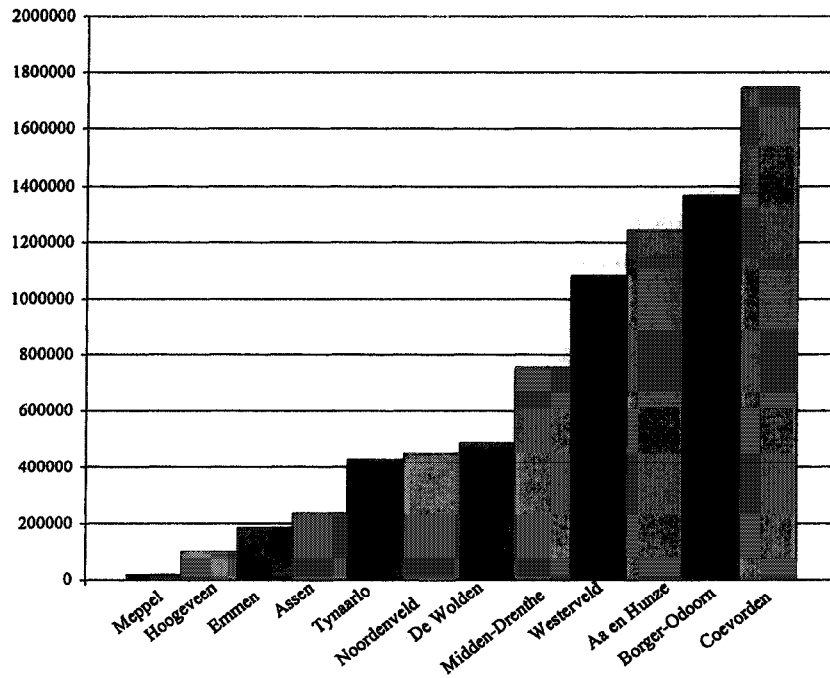
3.3 Economische betekenis vakanties naar gemeente

Voor de bepaling van de economische betekenis van vakanties per gemeente is het relevant om te kijken naar het aantal en soort overnachtingen per gemeente. Zoals al eerder geconstateerd in dit rapport verschillen de bestedingen van een toerist die op een kampeerterrein verblijft danig van de bestedingen van de toerist die in een hotel verblijft. Om een indicatie te krijgen van deze twee variabelen zijn onderstaande figuren opgenomen.

In het eerste figuur wordt het totaal aantal overnachtingen per gemeente weergegeven. Uit dit figuur blijkt dat het totaal aantal overnachtingen per gemeente fors verschilt. Over het algemeen kan gezegd worden dat de gemeenten met steden (Meppel, Hoogeveen, Emmen en Assen) een stuk minder toeristische overnachtingen kennen dan de andere gemeenten. De gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Coevorden nemen de meeste overnachtingen voor hun rekening.

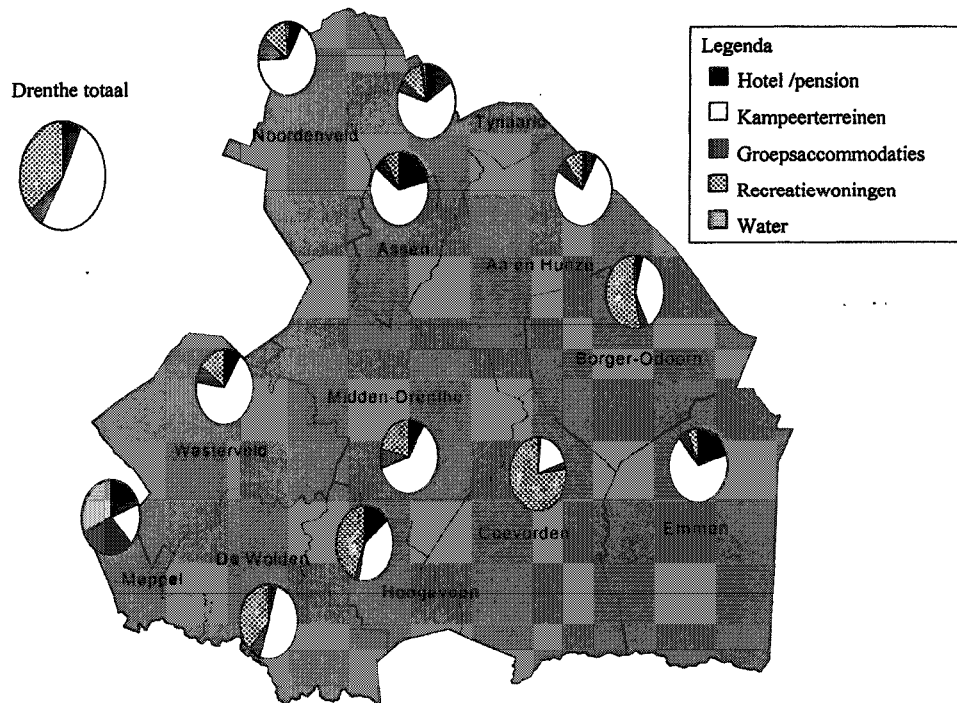
In de tweede figuur staat grafisch weergegeven uit welke type overnachtingen deze overnachtingen bestaan. Ook uit dit figuur blijken forse verschillen tussen de gemeenten. Zo bestaan de meeste overnachtingen in het oostelijk deel van de provincie (met uitzondering van Emmen) uit overnachtingen in recreatiewoningen. In het westelijk gedeelte van de provincie worden naar verhouding meer vakanties doorgebracht op kampeertreinen.

Figuur 3.2 Totaal aantal overnachtingen per gemeente

Bron: Toerdata Noord

Figuur 3.3 Aandeel per type overnachtingen per gemeente

Bron: NEI, bewerking Toerdata Noord

Directe bestedingen vakanties

Kijken we naar de directe bestedingen samenhangend met vakanties dan levert dit het beeld op zoals weergegeven in onderstaande tabel. Hieruit valt op te maken dat deze bestedingsstructuur fors verschilt van de bestedingsstructuur van de dagtochten. Een fors deel van de bestedingen komt namelijk terecht in de gemeente Coevorden, wat vooral veroorzaakt wordt door de aanwezigheid van relatief veel vakantiebungalows in deze gemeente. Met name de aanwezigheid van een Center Parcs park levert hieraan een belangrijke bijdrage. Ook in gemeenten als Borger-Odoorn, Aa en Hunze en Westerveld komt een relatief fors aandeel van de directe vakantie bestedingen terecht.

Tabel 3.5 Directe bestedingen aan vakanties per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Directe bestedingen aan vakanties per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	20,6	13,4
Assen	4,9	3,2
Borger-Odoorn	27,9	18,2
Coevorden	37,4	24,4
Emmen	4,0	2,6
Hoogeveen	2,3	1,5
Meppel	0,4	0,3
Midden-Drenthe	13,4	8,7
Noordenveld	7,3	4,8
Tynaarlo	8,1	5,3
Westerveld	18,1	11,8
De Wolden	8,9	5,8
Drenthe	153,3	100,0

Afgeleide bestedingen vakanties

Qua afgeleide bestedingen ontstaat het beeld zoals weergegeven in onderstaande tabel. De verschillen tussen gemeenten zoals we die zagen bij de directe bestedingen, nemen bij de afgeleide bestedingen iets af. Dit heeft natuurlijk te maken met het feit dat vakantiegangers niet alleen geld uitgeven in de gemeente waar ze overnachten maar ook elders in de provincie attracties bezoeken, wat gaan winkelen of op een terrasje wat gaan drinken of eten.

Tabel 3.6 Afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	7,1	15,5
Assen	1,5	3,2
Borger-Odoorn	7,7	16,8
Coevorden	9,5	20,6
Emmen	1,2	2,6
Hoogeveen	0,6	1,4
Meppel	0,1	0,3
Midden-Drenthe	4,3	9,3
Noordenveld	2,5	5,5
Tynaarlo	2,6	5,7
Westerveld	6,1	13,3
De Wolden	2,7	5,9
Drenthe	46,0	100,0

Werkgelegenheid

Op basis van de bestedingen per gemeente staat in onderstaande tabel een overzicht van de totale toeristische werkgelegenheid per gemeente.

Tabel 3.7 Totaal werkgelegenheid vakanties per gemeente (in werkzame personen >12 uur)

	Totaal werkgelegenheid vakanties per gemeente	
	Werkzame personen (abs)	Aandeel (%)
Aa en Hunze	570	13,9
Assen	130	3,2
Borger-Odoorn	725	17,8
Coevorden	955	23,4
Emmen	105	2,6
Hoogeveen	60	1,5
Meppel	10	0,3
Midden-Drenthe	360	8,9
Noordenveld	200	5,0
Tynaarlo	220	5,4
Westerveld	495	12,2
De Wolden	235	5,8
Drenthe	4.075	100,0

Toegevoegde waarde

De directe en afgeleide bestedingen zorgen voor de volgende verdeling van de toegevoegde waarde over gemeenten.

Tabel 3.8 Toegevoegde waarde directe en afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Totale toegevoegde waarde directe en afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente	
	* mln. Euro	%
Aa en Hunze	14,4	14,0
Assen	3,3	3,2
Borger-Odoorn	18,3	17,8
Coevorden	24,1	23,4
Emmen	2,7	2,6
Hoogeveen	1,5	1,5
Meppel	0,3	0,3
Midden-Drenthe	9,1	8,9
Noordenveld	5,1	5,0
Tynaarlo	5,5	5,4
Westerveld	12,5	12,2
De Wolden	6,0	5,8
Drenthe	103,0	100,0

3.4 Indirecte effecten per gemeente

De toeleveranciers van toeristische bedrijven bestaan uit een veelheid van bedrijven. Waar de indirecte effecten van de toeristische bestedingen terecht komen is dan ook afhankelijk van de sectorstructuur per gemeente en de omvang van de verschillende sectoren per gemeente. Op basis van deze sectorstructuur en een onderverdeling van indirecte effecten naar sectoren ontstaat voor de indirecte effecten het volgende geregionaliseerde beeld.

Tabel 3.9 Indirecte werkgelegenheid en indirecte toegevoegde waarde per gemeente (in werkzame personen >12 uur)

	Indirecte werkgelegenheid per gemeente		Indirecte toegevoegde waarde per gemeente	
	Werkzame personen	%	* mln. Euro	%
Aa en Hunze	65	3,7	2,8	3,6
Assen	335	19,2	15,0	19,8
Borger-Odoorn	60	3,4	2,5	3,3
Coevorden	130	7,3	5,4	7,1
Emmen	395	22,6	17,3	22,8
Hoogeveen	235	13,4	10,1	13,4
Meppel	140	8,1	6,3	8,3
Midden-Drenthe	90	5,1	3,6	4,8
Noordenveld	95	5,3	4,2	5,5
Tynaarlo	105	6,1	4,4	5,8
Westerveld	55	3,0	2,2	2,9
De Wolden	50	2,9	2,1	2,7
Drenthe	1.755	100,0	75,8	100,0

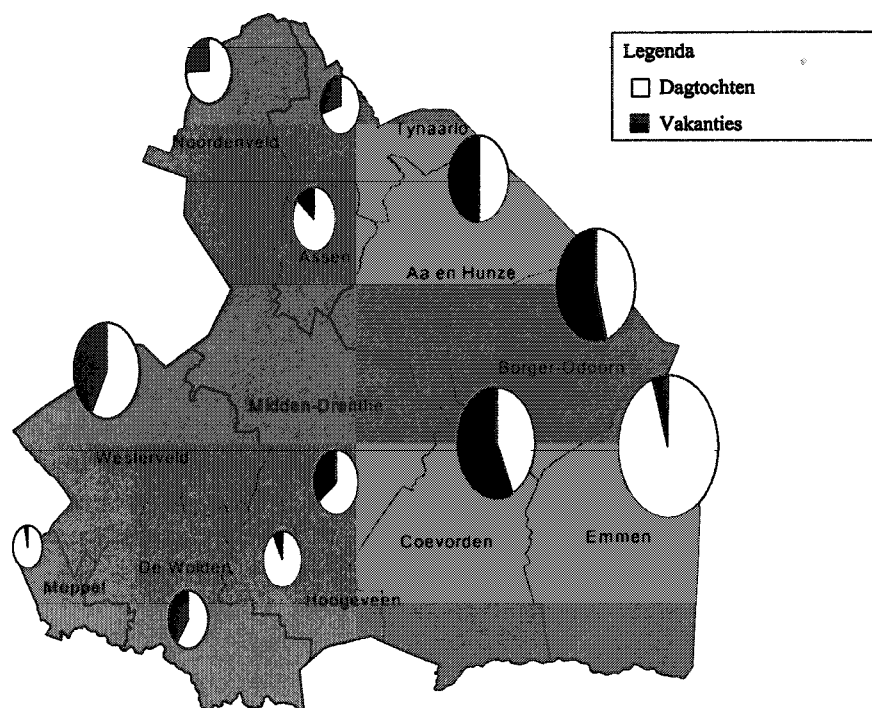
Uit deze tabel valt af te leiden dat de indirecte effecten van de toeristische bestedingen vooral terecht komen in de gemeenten met een groot aandeel in de Drentse werkgelegenheid. Dat in een aantal gemeenten relatief meer indirecte werkgelegenheid terecht komt dan op basis van het werkgelegenheidsaandeel verwacht mag worden, heeft vooral te maken met de sectorstructuur per de gemeente. Daar relatief veel van de indirecte effecten terechtkomen in de sector “overige -” en “zakelijke dienstverlening”, profiteren gemeenten waarin deze sectoren een hoger dan gemiddeld aandeel hebben meer van de indirecte uitstralingsaffecten van toerisme. Dit geldt bijvoorbeeld voor de gemeente Assen maar ook voor een gemeente als Tynaarlo.

3.5 Samenvatting

Uit het voorgaande blijkt dat het economisch belang van toerisme per gemeente fors verschilt, zowel qua omvang van de toeristisch-recreatieve sector als de afhankelijkheid van een gemeenten van toeristisch-recreatieve bestedingen. In onderstaand figuur is één en ander schematisch weergegeven. Per gemeente staat weergegeven in welke mate de directe en afgeleide bestedingen afkomstig zijn van dagtochtgangers en in welke mate van vakantiegangers. De omvang van de cirkel geeft aan hoe groot deze bestedingen zijn.

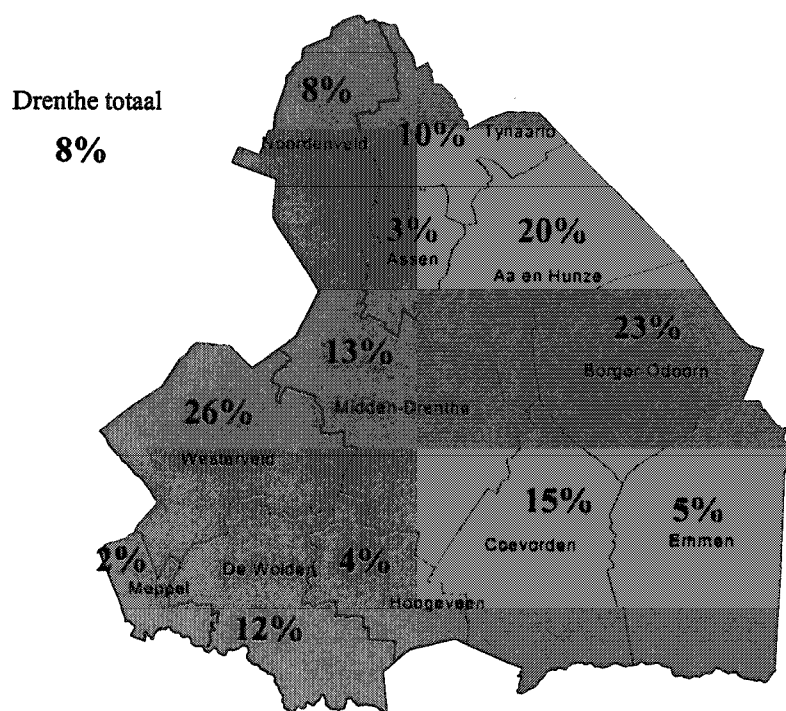
Uit dit figuur blijkt dat het gros van de toeristische bestedingen terechtkomt in de oostelijke gemeenten van de provincie (Emmen, Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden). Ook de gemeente Westerveld neemt een relatief fors deel van de bestedingen voor haar rekening. Saillant verschil daarbij is het grote aandeel van dagtochtbestedingen in Emmen terwijl in de vier andere gemeenten de bestedingen door vakantiegangers een belangrijke positie innemen.

Figuur 3.4 Omvang directe en afgeleide bestedingen per gemeente en afhankelijkheid van dagtochten en vakanties

In onderstaande figuur is per gemeente weergegeven welk aandeel de directe en afgeleide toeristische werkgelegenheid heeft in de totale werkgelegenheid per gemeente. Uit dit figuur blijkt duidelijk het verschil in afhankelijkheid van toeristisch-recreatieve bestedingen. In gemeenten als Emmen, Meppel, Hoogeveen en Assen is het belang van toerisme relatief gering terwijl bijvoorbeeld de omvang van de toeristisch-recreatieve bestedingen in Emmen wel fors is. Gemeenten als Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze zijn echter voor een behoorlijk gedeelte afhankelijk van de met toerisme en recreatie samenhangende bestedingen.

Figuur 3.5 Aandeel directe en afgeleide toeristische werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid per gemeente

Tenslotte

Het belang van toerisme voor de Drentse economie is aanzienlijk. In bepaalde gemeenten zoals Westerveld, Borger-Odoorn en Aa en Hunze komt zelfs 1 op de 5 banen voor rekening van het toerisme.

Deze werkgelegenheid komt terecht in tal van sectoren zoals de horeca, de detailhandel en de vervoersector. Aldus zorgt de toeristische sector niet alleen voor een stuk economische bedrijvigheid in de provincie, maar levert de sector ook een bijdrage aan de instandhouding van voorzieningen en daarmee aan de vitaliteit van het landelijk gebied.

Geraadpleegde bronnen

- Bedrijfschap Horeca (2001)**, *Horeca in cijfers 2000*, Zoetermeer
- CBS (1997)**, *Dagrecreatie 1995/'96*, Voorburg / Heerlen.
- CBS (2000)**, *Maandstatistiek detailhandel, diverse maanden*, Voorburg / Heerlen.
- CBS (2000)**, *Professionele podiumkunsten*, Voorburg / Heerlen.
- CBS (2001)**, *Consumentenprijsindex (CPI)*, Voorburg / Heerlen.
- CBS (1996, 2000)**, *Statistisch jaarboek, diverse jaargangen*, Voorburg / Heerlen
- CBS (2000)**, *Toerisme in Nederland: het gebruik van logiesaccommodaties 1999*, Voorburg / Heerlen
- CBS/TRN (2001)**, *Toerisme en recreatie in cijfers 2000*, Voorburg
- CBS (2001)**, *Toerisme in Nederland. Het gebruik van logiesaccommodaties*, Voorburg
- Intomart (2000)**, *Golfsport in Nederland*, Hilversum
- KNMI (diverse jaargangen)**, *Jaaroverzichten*, de Bilt
- Ministerie van LNV (2001)**, *Feiten en cijfers 2000*, Den Haag
- NBT (2000)**, *Bezoekersaantallen toeristische attracties 1992-1999*, Leidschendam.
- Nederlands Federatie van de Cinematografie (2001)**, *Statistieken*, Amsterdam.
- NEI (2001)**, *Toerisme en recreatie in beeld 2000. Economische betekenis van toerisme en recreatie in Rotterdam en Rijnmond*, Rotterdam
- NNBT (2001)**, *VVV gids Drenthe 2001*, Assen
- Provincie Drenthe (2001)**, *Drenthe in cijfers 2000, editie 2001*, Assen
- SCP (2000)**, *Voorzieningen onderzoek 1999*, Den Haag
- SCP (2000)**, *Sociaal en cultureel rapport 2000*, Den Haag
- SCP (2001)**, *Trends en determinanten in de sport*, Den Haag
- Toerdata Noord (2001a)**, *Toerisme in cijfers 2001*, Leeuwarden.

Toerdata Noord (2001b), *Concurrentieonderzoek 2001*, Leeuwarden.

Toerdata Noord (2001c), *Consumenten onderzoek toerisme 2000 tabellenboek*, Leeuwarden.

Toerdata Noord (2001d), *Consumenten onderzoek toerisme 2000*, Leeuwarden.

Bijlagen

Bijlage 1 Inhoud bijlagen

In dit rapport is een aantal bijlagen opgenomen. Hieronder wordt kort de samenhang tussen de bijlagen weergegeven.

Bijlage 2 omvat een begrippenlijst van de in dit rapport gehanteerde begrippen.

In **bijlage 3** wordt de economische betekenis van de dagtochten verder uitgediept. Hiervoor is onder meer het aantal dagtochten bepaald met behulp van CBS cijfers en een groot aantal indicatoren. Dit aantal dagtochten is vervolgens gekoppeld aan bestedingen en werkgelegenheid. De werkgelegenheid samenhangend met de bestedingen is bepaald door de bestedingen te verdelen naar sectoren waarin ze terecht komen en deze te delen door de gemiddelde omzet per werknemer van de desbetreffende sector. Dit resulteert in een werkgelegenheid per sector samenhangend met de toeristisch-recreatieve bestedingen.

In **bijlage 4** wordt verder ingegaan op de economische betekenis van vakanties voor Drenthe. Deze bijlage is hetzelfde opgezet als bijlage 2.

Bijlage 5 omvat een verdere toelichting op de Input / Output tabel. Met behulp van deze tabel zijn de indirecte economische effecten bepaald, zowel voor Drenthe als voor geheel Nederland.

In **bijlage 6** wordt nader uit de doeken gedaan hoe de economische effecten verder zijn geregionaliseerd naar het niveau van gemeenten.

Bijlage 7 tot slot bevat een aantal relevante tabellen waarnaar in de hoofdtekst wordt verwezen.

Bijlage 2 Begrippenlijst

<i>Arbeidsjaar</i>	De gemiddelde contractuele arbeidsduur van een voltijdsbaan van werknemers op jaarbasis.
<i>Bruto productiewaarde</i>	De marktwaarde van de afgezette goederen en diensten, vermeerderd met de waarde van de goederen die aan de voorraad zijn toegevoegd.
<i>Effecten, afgeleid</i>	Effecten die samenhangen met bestedingen die een gevolg zijn van de aanwezigheid van toerist of dagtochtganger in een bepaalde regio zonder dat die bestedingen een directe relatie hebben met de bestemming van de dagtocht of vakantie.
<i>Effecten, direct</i>	Effecten die het gevolg zijn van bestedingen van de toerist of dagtochtganger die een rechtstreekse relatie hebben met de bestemming of doel van de dagtocht of vakantie. Met andere woorden: zonder die bestedingen zou de verrichte activiteit niet hebben plaatsgevonden.
<i>Effecten, indirect</i>	Effecten die optreden bij sectoren die goederen of diensten leveren aan bedrijven die via directe of afgeleide bestedingen in meer of minder mate afhankelijk zijn van het toeristisch-recreatief bezoek in de provincie Drenthe. Bestedingen bij toeristisch- recreatieve bedrijven zorgen er voor dat de bedrijven waar deze bestedingen terecht komen op hun beurt weer andere bedrijven moeten inschakelen om hun product te leveren.
<i>Input-output tabel</i>	Een systematisch overzicht van enerzijds de afzet van goederen en diensten van bedrijfsklassen aan bedrijfsklassen en finale bestedingscategorieën (export, consumptie, e.d.) en anderzijds de inzet van grond- en hulpstoffen, diensten en productiefactoren, welke voor deze bedrijfsklassen noodzakelijk zijn om deze afzet te kunnen produceren (zie ook bijlage 4).
<i>Multiplier</i>	Vermenigvuldigingsfactor die de mate van doorwerking of uitstraling weergeeft van een bepaald effect. Een multiplier van bijvoorbeeld 1,5 geeft aan dat er behalve het oorspronkelijk directe effect ter grootte van 1 nog een additioneel indirect effect van 0,5 optreedt.

***Multiplier,
productie***

De verhouding tussen het totale productie effect in een regio en de toeristische bestedingen bij de bedrijven in de regio.

***Multiplier,
Toegevoegde waarde***

De verhouding tussen het totale toegevoegde waarde effect in de regio (bijdrage aan het regionale product) en de directe + afgeleide toegevoegde waarde als gevolg van de toeristische bestedingen bij bedrijven in de regio.

***Multiplier,
werkgelegenheid***

De verhouding tussen het totale werkgelegenheidseffect in de regio (bijdrage aan het regionale werkgelegenheid) en de directe + afgeleide werkgelegenheid als gevolg van de toeristische bestedingen bij bedrijven in de regio.

Toegevoegde waarde

Het verschil tussen de productiewaarde (omzet) en de waarde van het verbruik (inkoop van goederen) in het productieproces.

Toeristische omzet

Omzet gegenereerd door toeristisch-recreatief bezoek. Omdat de meeste bedrijven niet volledig afhankelijk zijn van dit bezoek en er doorgaans ook andere inkomsten zijn (bijvoorbeeld door leveringen aan de eigen bevolking) is de toeristische omzet van een bedrijf altijd lager dan de totale omzet.

Bijlage 3 Uitwerking economische betekenis dagtochten in Drenthe

1 Inleiding

Begripsbepaling

Voor de afbakening van het dagtochtensegment wordt in dit onderzoek aangesloten bij de CBS-definitie uit het onderzoek 'Dagrecreatie'. Een dagtocht wordt hierin als volgt omschreven:

'Een activiteit waarvoor men minimaal twee uur van huis is zonder dat daarbij een overnachting plaatsvindt. Niet inbegrepen zijn bezoek aan familie en kennissen en dagtochten vanuit het buitenland'.

Met deze definitie worden dagtochten breed gedefinieerd.

2 Basisgegevens

De bestedingen aan dagtochten zijn in belangrijke mate bepaald met behulp van de dagrecreatieonderzoeken van het CBS en gegevens afkomstig uit Toerdata Noord. Waar nodig is gebruik gemaakt van andere bronnen. Het genoemde CBS onderzoek vindt normaliter eens in de vijf jaar plaats. Het laatste onderzoek vond plaats in de periode 1995 / 1996. Door omstandigheden gaat het volgende onderzoek pas plaatsvinden in de periode 2001 / 2002. De resultaten hiervan zijn pas medio 2003 bekend en kunnen dus nog niet gebruikt worden voor deze studie.

Aantal dagtochten

Omdat zowel het aantal dagtochten als de bestedingen aan deze dagtochten gedateerd zijn is het noodzakelijk om zelf hiervan een inschatting te maken. Voor de inschatting van het aantal gemaakte dagtochten is gebruik gemaakt van trendindicatoren waarvan de waarde zowel voor 1995 als voor 2000 bepaald is. Waar mogelijk zijn deze sleutels bepaald op een tweetal schaalniveaus (te weten Nederland en Drenthe), omdat de ontwikkeling per regio kan verschillen. Deze trendindicatoren dienen om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het aantal dagtochten in de periode van 1995/1996 tot 2000. Door de waarde van de indicator uit 95 te leggen op het aantal dagtochten uit 1995 /'96, vervolgens te kijken naar de waarde voor deze indicator in 2000 is het aantal dagtochten in Drenthe voor 2000 bepaald.

² Omdat in het onderzoek van Toerdata-Noord voor wat betreft het aantal dagtochten eveneens gebruik wordt gemaakt van genoemde CBS bron wordt impliciet van dezelfde definitie uitgegaan.

De sleutels die zijn gehanteerd staan weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel b.3.1 Trendindicatoren voor de dagtochten

Soort dagtocht	Drenthe Trendindicator (Bron)
Strand bij zee	Niet relevant
Strand bij meer, plas e.d.	Korte vakanties in de buurt van meren (CBS, CVO)
In openluchtzwembad	Aantal uren zonneshij* gem. jaartemp (Voor de Bilt) (CBS en KNMI)
Niet aan water	Aantal uren zonneshij* gem. jaartemp (Voor de Bilt) (CBS en KNMI)
Zwemmen binnenbad	Aantal deelnemers aan de zwemsport in Drenthe (SCP, AVO)
Wandelen	Aantal deelnemers aan de wandelsport in Drenthe (SCP, AVO)
Fietsen	Aantal deelnemers fietsen en wielrennen in Drenthe (SCP, AVO)
Golfen	Aantal golfers in Drenthe (Intomart-onderzoek)
Watersport	Ledental Kon. Ned Watersport Verbond (SCP, Trends en det. in de sport)
Vissen	Aantal sportvissers in Nederland (LNV, Feiten en cijfers 2000)
Paardrijden manege	Aantal leden van St. Ned. Hippische sportbond (SCP, Trends en det. In de sport)
Paardrijden buiten	Aantal leden van St Ned. Hippische sportbond (SCP, Trends en det. In de sport)
Trimmen e.d. buiten	Aantal deelnemers trimmen in Drenthe (SCP, AVO)
Trimmen e.d. binnen	Aantal deelnemers trimmen in Drenthe (SCP, AVO)
Schaatsen kunstijsbaan	Aantal deelnemers schaatsen in Drenthe (SCP, AVO)
Schaatsen buiten	Aantal ijsdagen (CBS, KNMI)
Overige binnensport	Totaal aantal deelnemers sport in Drenthe (SCP, AVO)
Overige buitensport	Totaal aantal deelnemers sport in Drenthe (SCP, AVO)
Toeschouwer / begeleider sport (incl. sportevenementen)	Toeschouwer bij sport in Drenthe (SCP, AVO)
Toeren (auto)	Aantal afgelegde km met de auto voor toeren / wandelen (CBS)
Toeren (overig)	Aantal overige afgelegde km voor toeren / wandelen (CBS)
Bezoek attractiepunt (speeltuin e.d.)	Toerdata Noord / NBT bezoekersaantallen: attracties, Drenthe (NBT)
Bezoek attractiepunt (pretpark e.d.)	Toerdata Noord / NBT bezoekersaantallen: attracties, Drenthe (NBT)
Bezoek attractiepunt (dierentuin e.d.)	Toerdata Noord / NBT bezoekersaantallen: dierentuinen, Drenthe (NBT)
Bezoek attractiepunt (kinderboerderij e.d.)	Bevolking (15-) in Drenthe (CBS)
Bezoek bezienswaardigheid (stad / dorp)	Bevolking in Drenthe (CBS)
Bezoek bezienswaardigheid (museum)	Toerdata Noord / NBT bezoekersaantallen: musea, Drenthe (NBT)
Bezoek bezienswaardigheid (monumenten en overig)	NBT bezoekersaantallen: historische gebouwen, Drenthe (NBT)
Bezoek evenement (jaarmarkt e.d.)	NBT bezoekersaantallen: evenementen, Drenthe (NBT)
Bezoek evenement (tentoonstelling e.d.)	NBT bezoekersaantallen: evenementen, Drenthe (NBT)
Bezoek evenement (overig)	NBT bezoekersaantallen: diversen, Drenthe (NBT)
Recreatief winkelen	Totaal aantal afgelegde km voor winkelen (CBS)
Uitgaan (film) a)	Bioscoopbezoek Drenthe (NFC)
Uitgaan (toneel, concert)	Participatie bevolking concertbezoek in Drenthe (CBS)

Soort dagtocht	Drenthe Trendindicator (Bron)
Uitgaan (terrasje)	Omzet café's, Drenthe (HinC)
Uitgaan (uit eten)	Omzet restaurants, Drenthe (HinC)
Uitgaan (bar, café)	Omzet café's, Drenthe (HinC)
Uitgaan (kermis, circus)	Participatie bevolking pretparken in Drenthe (CBS)
Uitgaan (disco, bowling)	Omzet café's, Drenthe (HinC)
Uitgaan (bingo, casino)	Ontvangsten kansspelbelasting (Min van Justitie)
Uitgaan (feesten, bruiloft)	Omzet restaurants, Drenthe (HinC)
Overig (denksport)	Participatie bevolking denksport verenigingen in Drenthe (CBS)
Overig (vereniging)	Participatie bevolking in Drenthe verenigingen (CBS)
Overig (kinderactiviteiten)	Bevolking (15-) in Drenthe (CBS)
Overig (volkstuin)	Opp. volkstuinen (geaggregeerd) in Drenthe (CBS)
Overig (natuur en overig)	Ledenaantallen natuurorganisaties in Drenthe (SCP, AVO)

Verklaring van de afkortingen: AVO (Aanvullend Voorzieningen Onderzoek), CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), COS (Centrum Voor Onderzoek en Statistiek), CVO (Continue Vakantie Onderzoek), HinC (Horeca In Cijfers), LNV (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij), NBT (Nederlands Bureau voor Toerisme), NFC (Nederlandse Federatie voor de Cinematografie), SCP (Sociaal Cultureel Planbureau)

Bestedingen aan dagtochten

Voor het bepalen van de bestedingen per dagtochttype is gebruik gemaakt van bestedingscijfers afkomstig uit Toerdata Noord en bestedingscijfers afkomstig van het CBS. Omdat de Toerdata gegevens niet het gehele dagtochtensegment beslaan (in de steekproef van Toerdata Noord zitten niet alle dagtochtsegmenten zoals die worden meegenomen door het CBS), is voor bepaalde deelsegmenten gebruik gemaakt van bestedingscijfers van het CBS. Deze bestedingscijfers, die afkomstig zijn uit het CBS onderzoek van 1995 / 1996, zijn geactualiseerd op basis van productspecifieke prijs-indexcijfers van het CBS. Voor het bepalen van de afgeleide bestedingen is alleen gekeken naar bestedingscijfers uit Toerdata-Noord. In het CBS onderzoek worden afgeleide bestedingen namelijk buiten beschouwing gelaten. Omdat een deel van de dagtochten wordt gemaakt door de lokale bevolking zijn de afgeleide bestedingen niet voor alle segmenten bepaald. Het bepalen van afgeleide bestedingen over alle dagtochten zou zorgen voor een overschatting van dit segment.

Directe en afgeleide bestedingen

Bij de bestedingen is een onderscheid gemaakt naar directe bestedingen en afgeleide bestedingen. Voor de directe bestedingen is gekeken naar het bestede bedrag aan entree- en deelnamekosten voor de dagtocht, de consumptie kosten tijdens de dagtocht en de reiskosten om de dagtocht te maken. Voor de afgeleide bestedingen is gekeken naar de bestedingen aan boodschappen en duurzame goederen tijdens de dagtocht. Deze bestedingen vinden vooral plaats tijdens bepaalde typen dagtochten zoals het recreatief winkelen, het maken van een fietstocht of het bezoeken van een evenement.

3 Werkgelegenheid

Directe werkgelegenheid

De directe bestedingen aan dagtochten zorgen voor een werkgelegenheid van bijna 4.000 werkzame personen. Een aanzienlijk deel (bijna 2.800 werkzame personen) hiervan is werkzaam in de horeca. Bij de dagattracties en andere op dagrecreatie gerichte voorzieningen (zoals bijvoorbeeld zwembaden) zijn bijna 620 personen werkzaam. Dit is exclusief de werkgelegenheid in het horecagedeelte van deze voorzieningen.

Tabel b.3.2 Directe werkgelegenheid dagtochten

	Aantal werkzame personen
Cultuur, recreatie en sport (waaronder dagattracties)	620
Horeca	2.785
Vervoer	560
Totaal	3.965

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

Afgeleide werkgelegenheid

De afgeleide bestedingen zorgen nog eens voor ongeveer 4.705 werkzame personen aan werkgelegenheid. Deze werkgelegenheid komt vooral terecht in de detailhandel.

Tabel b.3.3 Afgeleide werkgelegenheid dagtochten

	Aantal werkzame personen
Detailhandel	4.705
Totaal	4.705

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

Indirecte werkgelegenheid

De bestedingen aan dagtochten zorgen bij de toeleveranciers voor een werkgelegenheid van ruim 2.735 werkzame personen. Deze werkgelegenheid komt in een veelheid van sectoren terecht zoals bijvoorbeeld de groothandel en de zakelijke dienstverlening. Van deze 2.735 werkzame personen komt zo'n 1.205 terecht in Drenthe. De rest komt buiten Drenthe terecht

Tabel b.3.4 Indirecte werkgelegenheid van toeristische bestedingen in Drenthe

	Aantal werkzame personen ^{a)}
Indirecte werkgelegenheid	1.205
Totaal	1.205

^{a)} Terechtkomend in Drenthe

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

4 Toegevoegde waarde

Directe toegevoegde waarde

De bestedingen aan dagtochten zorgen voor een directe toegevoegde waarde in Drenthe van ruim 117 miljoen Euro. Deze toegevoegde waarde is als volgt verdeeld over de sectoren.

Tabel b.3.5 Directe toegevoegde waarde dagtochten (in mln. Euro)

	Mln. Euro
Cultuur, recreatie en sport (waaronder dagattracties)	23
Horeca	69
Vervoer	25
Totaal	117

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

Afgeleide toegevoegde waarde

De afgeleide toegevoegde waarde als gevolg van de gemaakte dagtochten in Drenthe bedraagt bijna 115 miljoen Euro.

Tabel b.3.6 Afgeleide toegevoegde waarde dagtochten (in mln. Euro)

	Mln. Euro
Detailhandel	115
Totaal	115

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

Indirecte toegevoegde waarde

De bestedingen aan dagtochten in Drenthe zorgen bij toeleveranciers nog eens voor een toegevoegde waarde van bijna 123 miljoen Euro. Bijna 53 miljoen Euro hiervan komt terecht in Drenthe zelf.

Tabel b.3.7 Indirecte toegevoegde waarde van toeristische bestedingen in Drenthe

	Mln. Euro ^{a)}
Indirecte toegevoegde water	53
Totaal	53

^{a)} Terechtkomend in Drenthe

Bron: NEI, bewerking CBS, Toerdata Noord

Bijlage 4 Uitwerking economische betekenis vakanties in Drenthe

1 Inleiding

Begripsbepaling

Vakanties worden in dit onderzoek afgebakend als “een verblijf buiten de eigen woning voor ontspanning of plezier met ten minste een overnachting anders dan bij familie of kennissen thuis doorgebracht.

Uitgaande van de herkomst van de vakantieganger wordt doorgaans nog een nader onderscheid aangebracht in vakanties van Nederlanders in eigen land en het zgn. inkomend toerisme indien de vakantieganger afkomstig is uit het buitenland. Doorgaans worden ook dagtochten van buitenlanders tot het inkomend toerisme gerekend.

Omdat uit het onderzoek van Toerdata Noord blijkt dat maar een zeer klein gedeelte van de vakantiegangers uit het buitenland afkomstig is, is dit onderscheid in het navolgende achterwege gelaten en zijn beide categorieën gemakshalve onder één noemer gebracht. Het relatief beperkte aandeel van het inkomend toerisme blijkt overigens ook uit het CBS onderzoek “Het gebruik van logiesaccommodaties (CBS 2000)”.

2 Basisgegevens

Aantal overnachtingen

Op basis van gegevens van Toerdata Noord kan een beeld worden verkregen van het totaal aantal overnachtingen in de provincie Drenthe uitgesplitst naar type accommodatie (zie tabel 2.3 in de hoofdtekst). Vanwege verschillen in onderzoeksmethode wijken deze cijfers overigens af van de CBS Statistiek van logiesaccommodaties” (zie onder andere Toerdata Noord 2001, p. 9). Zo werkt Toerdata Noord niet met een steekproef zoals het CBS, maar worden alle logiesaccommodaties via een enquête benaderd en worden ook de kleinere accommodaties in tegenstelling tot het CBS-onderzoek meegenomen. De gegevens zijn hierdoor vollediger.

Gemiddelde bestedingen per overnachting

Als onderdeel van het consumentenonderzoek 2000 van Toerdata Noord is aan vakantiegangers gevraagd naar de uitgaven. In onderstaande tabel zijn de uitkomsten opgenomen.

³ Uitgaande van de logiesaccommodaties met toeristische verhuur komt circa 9% van het aantal overnachtingen voor rekening van buitenlanders (voor driekwart inwoners van Duitsland). Dit percentage verwatert indien tevens de vakanties doorgebracht op vaste standplaatsen worden meegerekend.

Tabel b.4.1 Gemiddelde uitgaven per dag van vakantiegangers in Drenthe (in Euro)

Bestedingscategorie	Direct	Afgeleid	Totaal
Logies	8,9	-	8,9
Entrée	2,0	-	2,0
Cadeautjes	-	1,7	1,7
Boodschappen	-	4,0	4,0
Tussendoortjes	1,7	-	1,7
Eten en drinken	6,4	-	6,4
Totaal	19,0	5,7	24,7

Bron: Toerdata Noord

Totale directe bestedingen en afgeleide bestedingen

De totale directe en afgeleide bestedingen kunnen worden gevonden door het aantal overnachtingen te vermenigvuldigen met de gemiddelde besteding per dag. In onderstaande tabel is het resultaat van de uitgevoerde analyse weergegeven.

Tabel b.4.2 Totale bestedingen tijdens vakanties in Drenthe (x miljoen Euro)

Bestedingscategorie	Direct	Afgeleid	Totaal
Cultuur, recreatie en sport (waaronder dagattracties)	16	-	16
Horeca	138	-	138
Detailhandel	-	46	46
Totaal	154	46	200

Bron: NEI, bewerking Toerdata Noord

3 Werkgelegenheid

Directe werkgelegenheid

Op basis van een inventarisatie van Toerdata Noord kan de directe werkgelegenheid die samenhangt met het verblijfstoerisme als volgt worden weergegeven:

Tabel b.4.3 Directe werkgelegenheid in relatie tot vakanties in de Provincie Drenthe

	Totaal
Cultuur, recreatie en sport (waaronder dagattracties)	180
Horeca	2.745
Detailhandel	-
Totaal	2.930

Bron: Toerdata Noord

Afgeleide werkgelegenheid

De afgeleide werkgelegenheid vloeit rechtstreeks voort uit de afgeleide bestedingen. Om deze werkgelegenheid te kunnen bepalen is ervan uitgegaan dat de afgeleide bestedingen hoofdzakelijk ten goede komen aan de detailhandel.

Tabel b.4.4 Afgeleide werkgelegenheid in relatie tot vakanties in de Provincie Drenthe

	Totaal
Detailhandel	1.145
Totaal	1.145

Bron: NEI, bewerking Toerdata Noord

Indirecte werkgelegenheid

De indirecte werkgelegenheid kan worden vastgesteld op basis van een IO-analyse. Met behulp van een dergelijke analyse kan de doorwerking worden bepaald van een gulden die wordt besteed in de toeristisch-recreatieve sector voor andere sectoren van de economie. Op basis van de uitgevoerde analyse bedraagt de indirecte werkgelegenheid voor het vakantiesegment circa 1.395 banen. Hiervan komen er 550 voor rekening van toeleveranciers in de regio. De werkgelegenheid bij toeleveranciers elders in Nederland bedraagt nog eens 845 banen.

Tabel b.4.5 Indirecte werkgelegenheid in relatie tot vakanties in de Provincie Drenthe

	Totaal ^{a)}
Indirecte werkgelegenheid	550
Totaal	550

^{a)} Terechtkomend in Drenthe

Bron: NEI

4 Toegevoegde waarde

Directe en afgeleide toegevoegde waarde

Uit de productiewaarde (omzet) kan (op basis van de kostenstructuur van relevante deelsegmenten) de toegevoegde waarde worden afgeleid. In onderstaande tabel is de directe en afgeleide toegevoegde waarde van het vakantiesegment weergegeven.

Tabel b.4.6 Directe en afgeleide toegevoegde waarde vakantiesegment Drenthe (x miljoen Euro)

Bestedingscategorie	Direct	Afgeleid	Totaal
Cultuur, recreatie en sport (waaronder dagattracties)	7	0	7
Horeca	69	0	69
Detailhandel	0	28	28
Totaal	75	28	103

Indirecte toegevoegde waarde

Op basis van de uitgevoerde IO-analyse bedraagt de indirecte toegevoegde waarde circa 56,1 miljoen euro. Hiervan komt circa 40% voor rekening van toeleveranciers in de regio.

Tabel b.4.7 Indirecte toegevoegde waarde in relatie tot vakanties in de Provincie Drenthe in Drenthe

	Totaal ^{a)}
Indirecte toegevoegde waarde	23

^{a)} Terechtkomend in Drenthe

Bron: NEI

Bijlage 5 Inschatting van indirecte effecten: toelichting op de Input-Output analyse

1 Wat is een input-output tabel

Een input-output tabel geeft een gedetailleerde beschrijving van de goederen- en dienstenstromen in een regio of land welke verband houden met het productieproces. Door zijn vorm kan een input-output tabel zowel horizontaal als verticaal worden gelezen. Op de regels van de tabel wordt namelijk een overzicht gegeven van de goederen- en dienstenstromen vanuit de onderscheiden sectoren ("output"), terwijl de kolommen inzicht geven in de goederen- en dienstenstromen naar de sectoren ("input").

De output of afzet van elke sector omvat de intermediaire leveringen (tussenproducten van sector naar sector) en de finale leveringen (uitvoer, consumptie, investeringen en voorraadvorming). De input of kostenzijde omvat de door andere sectoren geleverde intermediaire goederen en de primaire kosten (invoer, afschrijvingen, indirecte belastingen minus subsidies, lonen en salarissen en overig inkomen). Aldus verschaft de input-output tabel voor de economische sectoren van het gebied waarop de tabel betrekking heeft, een volledig overzicht van de afzet- en kostenstructuur.

2 Uitwerking van een voorbeeld

Ter verduidelijking van het voorgaande is hieronder een fictieve regionale I/O-tabel weergegeven. Deze, in vergelijking met de werkelijkheid sterk vereenvoudigde, regionale tabel ziet er als volgt uit:

Tabel b.5.1 Voorbeeld IO-tabel

Sectoren	(1) leveringen aan				(2) Totaal intermediair	(3) Finale levering	(4) Productie Totaal	
	a	b	c	d				
(1) Levering van	a	10	12	14	7	43	57	100
	b	8	9	0	3	20	30	50
	c	3	4	10	9	26	14	40
	d	2	1	10	1	14	31	45
(2) Subtotaal		23	26	34	20	103	132	235
(3) Invoer		27	14	0	15	56		
(4) Toegevoegde waarde		50	10	6	10	76		
(5) Totale productie		100	50	40	45	235		

De leveringen van een sector in de regio bestaan uit de leveringen aan sectoren a t/m d in dezelfde regio ofwel de intermediaire leveringen (kolom (1)) en leveringen aan de finale vraag in de regio en daarbuiten (kolom (3)). De intermediaire leveringen zijn die leveringen die in de toegeleverde sector mede als input dienen voor de voortbrenging van het eindproduct. Zo levert bijvoorbeeld sector a 10 eenheden aan zichzelf (de interne leveringen), 12 eenheden aan b, 14 aan c en tot slot 7 eenheden aan sector d. Het totaal van de intermediaire leveringen van sector a bedraagt 43 (kolom (2)). De finale leveringen (kolom (3)) zijn die goederen en diensten die het eindproduct vormen van het totale productieproces per sector. De finale leveringen kunnen bestaan uit:

- consumptiegoederen voor de gezinshuishoudingen in de regio;
- investeringsgoederen voor de bedrijven in de regio;
- export, onderverdeeld in export naar overig Nederland en het buitenland;
- goederen, geleverd aan de overheid in de regio;
- en tot slot kunnen er mutaties in de voorraadvorming plaatsvinden.

De totale productie van een sector (kolom (4)) bestaat dan uit het totaal van de intermediaire en de finale leveringen. De kostenstructuur van een sector, weergegeven door de kolommen van de sectoren, bestaat uit:

- de leveringen van grondstoffen en halffabrikaten door de sectoren in de regio, hieronder zijn eveneens de interne leveringen begrepen;
- de primaire kostencategorieën bestaande uit: de invoer van goederen onderverdeeld in invoer vanuit andere regio's (regel (3)) en de toegevoegde waarde (regel (4)), welke onderverdeeld kan worden in de kostencomponenten lonen en salarissen (inclusief de sociale lasten), het winstinkomen en de afschrijvingen.

Het totaal van alle kostencomponenten is per sector vermeld op regel (5). Het totaal van de inputs is gelijk aan de omvang van de totale productie. Per sector geldt, dat het totaal van de kostencomponenten (de inputs) gelijk is aan het totaal van de afzetcomponenten (de outputs). De productie van alle sectoren tezamen vormt de totale productie in de economie. In het voorbeeld is dit gelijk aan 235 eenheden.

3 Toepassingsmogelijkheden

Indien men erin slaagt voor elk van de onderscheiden sectoren gegevens te verzamelen over:

- intermediaire kosten (leveringen door andere sectoren);
- intermediaire leveringen (aan andere sectoren);
- primaire kosten; .
- finale leveringen.

dan beschikt men over een kwantitatieve set van gegevens van de betreffende economie die zich uitstekend leent voor een beschrijvende analyse van de structuur en de ontwikkeling van het economisch proces.

Een belangrijke toepassingsmogelijkheid van de input-output tabel berust daarnaast op de verbanden die er bestaan tussen de omvang van de finale productie van één bepaalde sector en de productie-omvang van alle sectoren welke door het leveren van intermediaire goederen bijdragen in de totstandkoming van de productie van eerst bedoelde sector. Meer in het bijzonder is het dan op basis hiervan mogelijk de effecten na te gaan van een bestedingsimpuls in de vorm van bijvoorbeeld een stijging van de vraag naar investeringsgoederen, voor de gehele economie. Een toeneming van de vraag heeft immers niet alleen een direct effect op de productie van een bepaalde sector maar daarnaast door de vereiste toeleveringen ook indirecte effecten in alle mogelijke andere sectoren. Ook deze sectoren zijn op hun beurt afhankelijk van (weer andere) sectoren, die eveneens toeleveringen nodig hebben, etc., etc.. De indirecte effecten worden wel steeds kleiner zodat het gehele proces tot een einde komt. De som van alle indirecte effecten vormt het totale indirecte effect 1. De extra toeneming van de vraag in alle mogelijke sectoren wordt doorwerking genoemd. Dankzij dit doorwerkingseffect leidt een extra besteding van 1 gulden tot een totale stijging van de economische transacties met meer dan 1 gulden. De verhouding tussen het uiteindelijk effect en de impuls heet multiplier.

Een multiplier is dus een vermenigvuldigingsfactor die de mate van doorwerking of uitstraling weergeeft. Een multiplier met een waarde van bijvoorbeeld 1,5 geeft aan dat er behalve het oorspronkelijke directe effect ter grootte van 1, nog een additioneel indirect effect van 0,5 optreedt. De effecten kunnen daarbij zijn uitgedrukt in termen van werkgelegenheid (er is dan sprake van een werkgelegenheidsmultiplier) doch ook in termen van bijvoorbeeld productie, import en toegevoegde waarde.

Deze multipliers kunnen van sector tot sector verschillen. In sectoren waarin veel wordt ingevoerd of de winstopslag hoog is, is de multiplier relatief laag. Naarmate de economie van een regio een meer "open" karakter heeft, zal de verwevenheid met sectoren buiten de regio sterker zijn. Een belangrijk deel van de indirecte effecten van een bepaalde impuls zal dan, zoals dat heet, "weglekken" naar andere regio's. Een verandering van de omvang van de productie van een bepaalde sector heeft dan weinig of zelfs hoegenaamd geen doorwerkingseffecten op de productieomvang in de andere sectoren van de betreffende regio. Met andere woorden de productiemultipliers zullen niet hoog zijn.

Het voorgaande betekent derhalve dat door input-output analyse zicht kan worden gegeven op de directe en indirecte effecten van een bestedingsimpuls in termen van productie, werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Doordat zowel een tabel beschikbaar is voor geheel Nederland als voor de provincie Drenthe wordt het mogelijk ook op een laag schaalniveau uitspraken te doen over de indirecte effecten.

Bijlage 6 Methodiek voor de bepaling van de economische betekenis per gemeente

Voor de bepaling van de economische betekenis per gemeente is de economische betekenis van toerisme in Drenthe per sub-segment (dus per type dagtocht en per type vakanties) als randtotaal genomen. Vervolgens zijn deze totalen met behulp van informatie per gemeente onderverdeeld naar deze gemeenten.

In het geval van vakanties is dit betrekkelijk eenvoudig omdat vaak het aantal overnachtingen per overnachtingsaccommodatie per gemeente bekend is. Deze vormen vervolgens een prima maatstaf om de totale economische betekenis van vakanties verder te verdelen.

Voor de onderverdeling van de economische betekenis van dagtochten ligt dit minder eenvoudig omdat hierover slechts in beperkte mate informatie voorhanden is. Voor de verdeling over de gemeenten van de betekenis van dagtoerisme is onderscheid gemaakt naar directe en de afgeleide effecten

Over attractie- en evenementenbezoek per gemeente is vaak wel informatie beschikbaar maar bijvoorbeeld over het aantal gemaakte fietstochten per gemeenten geldt dit vaak niet. Waar informatie ontbreekt is gebruik gemaakt van een indicator: een kenmerk dat iets zegt over de verdeling van een bepaald type dagtocht naar gemeente. Hiervoor is gebruik gemaakt van een veelheid van informatie. Deze informatie is vervolgens gebruikt om per type dagtocht het aantal dagtochten per gemeente vast te stellen. Door dit aantal vervolgens te vermenigvuldigen met de gemiddelde bestedingen is de omzet per dagtochttype bepaald. Een overzicht van de gebruikte indicatoren staat op de volgende pagina's weergegeven.

De afgeleide bestedingen zijn bepaald met behulp van cijfers van de Rabobank. De Rabobank heeft cijfers ter beschikking gesteld over het aantal pintransacties per gedetailleerde sector per gemeente. Daarnaast heeft de Rabobank ook het bedrag dat met deze pintransacties samenhangt opgeleverd. Met behulp van deze cijfers wordt het mogelijk om de totale afgeleide bestedingen per sector te verdelen over de verschillende gemeenten. Deze verdeling is gebeurt naar rato een gemeente een aandeel heeft in het pintransactiebedrag per sector zoals volgt uit de cijfers van de Rabobank.

Tabel b.6.1 Verdeelsleutels voor directe bestedingen aan vakanties en dagtochten

Segment	Sleutel	Bron
Dagtochten		
Strand bij zee	n.v.t.	n.v.t.
Strand bij meer, plas e.d.	Opp. / aantal zwemplassen in de gemeente	Prov. Drenthe
In openluchtwembad	openluchtwembaden in de gemeente	Prov. Drenthe
Niet aan water	bevolking per gemeente	Prov. Drenthe
Zwemmen binnenbad	aantal zwembaden in de gemeente	CBS / Prov. Drenthe
Wandelen	Opp. natuur per gemeente	CBS / Prov. Drenthe
Fietsen	Opp. natuur per gemeente	CBS / Prov. Drenthe
Golfen	aantal golfbanen in de gemeente	NGF
Watersport	Opp. water per gemeente	CBS
Vissen	Opp. water per gemeente	CBS
Paardrijden manege	aantal maneges in de gemeente (incl huifkarverhuur)	VVV
Paardrijden buiten	aantal maneges in de gemeente (incl huifkarverhuur)	VVV
Trimmen e.d. buiten	aantal inwoners per gemeente	Prov. Drenthe
Trimmen e.d. binnen	aantal inwoners per gemeente	Prov. Drenthe
Schaatsen kunstijsbaan	aantal kunstijsbanen in de gemeente	KNSB
Schaatsen buiten	Opp. water per gemeente	CBS
Overige binnensport	binnensportaccommodaties in de gemeente	CBS / Prov. Drenthe
Overige buitensport	buitensportaccommodaties in de gemeente	CBS / Prov. Drenthe
Toeschouwer/begeleider sport (incl. sportevenementen)	aantal inwoners per gemeente	Prov. Drenthe
Toeren (auto)	Opp. per gemeente	CBS
Toeren (overig)	Opp. per gemeente	CBS
Bezoek attractiepunt (speeltuin e.d.)	bezoekers attracties per gemeente	TDN
Bezoek attractiepunt (pretpark e.d.)	bezoekers attracties per gemeente	TDN
Bezoek attractiepunt (dierentuin e.d.)	bezoekers dierentuin per gemeente	TDN
Bezoek attractiepunt (kinderboerderij e.d.)	aantal jonge inwoners (jonger dan 14 jaar) per gemeente	CBS
Bezoek bezienswaardigheid (stad/dorp)	bezoek bezienswaardigheid per gemeente	TDN
Bezoek bezienswaardigheid (museum)	bezoekers musea per gemeente	YDN
Bezoek bezienswaardigheid (monumenten en overig)	bezoek bezienswaardigheid per gemeente	TRN
Bezoek evenement (jaarmarkt e.d.)	aantal evenementen per gemeente met onderscheid groot/ klein	TRN
Bezoek evenement (tentoonstelling e.d.)	aantal evenementen per gemeente met onderscheid groot/ klein	TRN

Segment	Sleutel	Bron
Dagtochten		
Bezoek evenement (overig)	aantal evenementen per gemeente met onderscheid groot/ klein	TRN
Recreatief winkelen	VVO per gemeente met minimum grens van 50.000 m2	D&P
Uitgaan (film)	bioscoop bezoek per gemeente (*1.000)	NFC
Uitgaan (toneel, concert)	schouwburgen en concertpodia per gemeente	prov Drenthe / eigen inventarisatie
Uitgaan (terrasje)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (uit eten)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (bar, café)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (kermis, circus)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (disco, bowling)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (bingo, casino)	VVO horeca per gemeente	HinC
Uitgaan (feesten, bruiloft)	VVO horeca per gemeente	HinC
Overig (denksport)	bevolking	Prov. Drenthe
Overig (vereniging)	bevolking	Prov. Drenthe
Overig (kinderactiviteiten)	bevolking	Prov. Drenthe
Overig (volkstuin)	bevolking	Prov. Drenthe
Overig (natuur en overig)	bevolking	Prov. Drenthe
Vakanties		
<i>Hotel/ pension/ L&O</i>		
w.v. Hotel/pension	aantal overnachtingen in hotels/pensions per gemeente (*1.000)	TDN
w.v. Logies en ontbijt	aantal overnachtingen in hotels/pensions per gemeente (*1.000)	TDN
<i>Kampeertreinen</i>		
toeristische standplaatsen	aantal overnachtingen op toeristische plaatsen per gemeente (*1.000)	TDN
vaste standplaatsen	aantal overnachtingen op vaste plaatsen per gemeente (*1.000)	TDN
Groepsaccommodaties	aantal overnachtingen in groepsaccommodaties per gemeente (*1.000)	TDN
Recreatiewoningen (verhuur)	aantal overnachtingen in recreatiewoningen per gemeente (*1.000)	TDN
Tweede woningen	aantal recreatiewoningen CBS	TDN
<i>Watersport</i>		
w.v. vaste ligplaatsen	aantal vaste ligplaatsen per gemeente	TDN
w.v. passanten 2)	aantal passantenplaatsen per gemeente	TDN
w.v. verhuurboten	aantal bootverhuurbedrijven per gemeente	TDN

Tabel b.6.2 Verdeelsleutels voor afgeleide bestedingen aan vakanties en dagtochten

Segment	Sleutel	Bron
Horeca	Aantal pintransacties horeca	Rabobank
Detailhandel	Aantal pintransacties detailhandel	Rabobank

Tabel b.6.3 Verdeelsleutels voor indirecte bestedingen aan vakanties en dagtochten

Segment	Sleutel	Bron
Landbouw	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Industrie	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Bouw	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Handel	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Horeca	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Transport	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Zakelijke diensten	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe
Overige diensten	Aantal banen van 12 uur of meer	Prov Drenthe

Gebruikte afkortingen: prov Drente (provincie Drente o.a. Drenthe in cijfers), CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek, o.a. bodemstatistiek), KNSB (Koninklijke Nederlandse Schaatsenrijdersbond), HinC (Horeca in Cijfers, bedrijfsschap Horeca en Catering), TDN (Toerdata Noord), D&P (D&P Onderzoek en advies, Referentieset Detailhandel Nederland), NFC (Nederlandse Federatie voor de Cinematografie), NGF (Nederlandse Golf Federatie)

Bijlage 7 Achtergrond informatie: relevante tabellen

Tabel b.7.1 Aantal dagtochten per gemeente

	Aantal dagtochten per gemeente	Percentage
	*1.000	%
Meppel	1.101	3,8
De Wolden	1.293	4,4
Tynaarlo	1.711	5,8
Aa en Hunze	1.994	6,8
Noordenveld	2.037	7,0
Borger-Odoorn	2.057	7,0
Midden-Drenthe	2.317	7,9
Westerveld	2.328	8,0
Coevorden	2.468	8,4
Hoogeveen	2.619	8,9
Assen	2.656	9,1
Emmen	6.086	20,8
Drenthe	29.284	100,0

Bron: NEI, deels op basis van CBS

Tabel b.7.2 Inwonertal per gemeente

	Aantal inwoners	Percentage
	abs	%
Aa en Hunze	24.824	5,3
Assen	58.445	12,4
Borger-Odoorn	26.201	5,6
Coevorden	34.821	7,4
Emmen	105.972	22,6
Hoogeveen	52.790	11,2
Meppel	29.652	6,3
Midden-Drenthe	32.394	6,9
Noordenveld	30.740	6,5
Tynaarlo	31.508	6,7
Westerveld	18.888	4,0
De Wolden	23.571	5,0
Drenthe	469.806	100,0

Bron: Provincie Drenthe

Tabel b.7.3 Werkgelegenheid (banen van 12 uur of meer) per gemeente

	Aantal banen	Percentage
	abs	%
Aa en Hunze	5.779	3,6
Assen	28.792	17,7
Borger-Odoorn	5.838	3,6
Coevorden	11.610	7,1
Emmen	40.232	24,8
Hoogeveen	21.197	13,0
Meppel	13.602	8,4
Midden-Drenthe	8.317	5,1
Noordenveld	9.965	6,1
Tynaarlo	7.636	4,7
Westerveld	4.495	2,8
De Wolden	5.030	3,1
Drenthe	162.493	100,0

Bron: Provincie Drenthe

Tabel b.7.4 Directe en afgeleide werkgelegenheid dagtochten per gemeente (in werkzame personen >12 uur)

	Directe werkgelegenheid dagtochten per gemeente		Afgeleide werkgelegenheid dagtochten per gemeente		Totaal werkgelegenheid dagtochten per gemeente	
	werkzame personen	In % van het totaal	werkzame personen	In % van het totaal	Werkzame personen	In % van het totaal
Aa en Hunze	245	6,1	330	7,0	575	6,6
Assen	360	9,0	425	9,0	780	9,0
Borger-Odoorn	275	6,9	345	7,3	615	7,1
Coevorden	320	8,1	410	8,8	735	8,5
Emmen	1.030	26,0	1.000	21,2	2.030	23,4
Hoogeveen	335	8,4	425	9,0	760	8,8
Meppel	140	3,5	165	3,5	305	3,5
Midden-Drenthe	300	7,5	385	8,2	680	7,9
Noordenveld	250	6,3	340	7,3	590	6,8
Tynaarlo	250	6,3	270	5,8	520	6,0
Westerveld	280	7,1	410	8,7	690	7,9
De Wolden	155	3,9	200	4,3	355	4,1
Drenthe	3.965	100,0	4.705	100,0	8.670	100,0

(vanwege afrondingen kunnen kleine verschillen optreden)

Tabel b.7.5 Toegevoegde waarde directe en afgeleide bestedingen aan dagtochten per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Toegevoegde waarde directe bestedingen aan dagtochten per gemeente		Toegevoegde waarde afgeleide bestedingen aan dagtochten per gemeente		Totaal toegevoegde waarde dagtochten per gemeente	
	* mln. Euro	Aandeel (%)	* mln. Euro	Aandeel (%)	* mln. Euro	Aandeel (%)
Aa en Hunze	7,2	6,1	8,0	7,0	15,2	6,6
Assen	10,5	9,0	10,3	9,0	20,8	9,0
Borger-Odoorn	8,1	6,9	8,4	7,3	16,4	7,1
Coevorden	9,5	8,1	10,0	8,8	19,5	8,4
Emmen	30,2	25,9	24,3	21,2	54,5	23,6
Hoogeveen	9,9	8,5	10,4	9,0	20,3	8,8
Meppel	4,1	3,5	4,0	3,5	8,1	3,5
Midden-Drenthe	8,8	7,5	9,4	8,2	18,1	7,8
Noordenveld	7,4	6,4	8,3	7,3	15,7	6,8
Tynaarlo	7,2	6,1	6,6	5,8	13,8	6,0
Westerveld	8,3	7,1	9,9	8,7	18,2	7,9
De Wolden	4,5	3,9	4,9	4,3	9,4	4,1
Drenthe	116,8	100,0	114,5	100,0	231,4	100,0

Tabel b.7.6 Directe en afgeleide werkgelegenheid vakanties per gemeente (in werkzame personen >12 uur)

	Directe werkgelegenheid dagtochten per gemeente		Afgeleide werkgelegenheid dagtochten per gemeente		Totaal werkgelegenheid dagtochten per gemeente	
	werkzame personen (abs)	Aandeel (%)	werkzame personen (abs)	Aandeel (%)	Werkzame personen (abs)	Aandeel (%)
Aa en Hunze	390	13,3	180	15,5	570	13,9
Assen	95	3,2	35	3,2	130	3,2
Borger-Odoorn	535	18,2	195	16,8	725	17,8
Coevorden	720	24,5	235	20,6	955	23,4
Emmen	75	2,6	30	2,6	105	2,6
Hoogeveen	45	1,5	15	1,4	60	1,5
Meppel	10	0,3	5	0,3	10	0,3
Midden-Drenthe	255	8,7	105	9,3	360	8,9
Noordenveld	140	4,8	65	5,5	200	5,0
Tynaarlo	155	5,3	65	5,7	220	5,4
Westerveld	345	11,8	150	13,3	495	12,2
De Wolden	170	5,8	65	5,9	235	5,8
Drenthe	2.925	100,0	1.150	100,0	4.076	100,0

(vanwege afrondingen kunnen kleine verschillen optreden)

Tabel b.7.7 Toegevoegde waarde directe en afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente (in mln. Euro en als percentage van het totaal)

	Toegevoegde waarde directe bestedingen aan vakanties per gemeente		Toegevoegde waarde afgeleide bestedingen aan vakanties per gemeente		Totale toegevoegde waarde bestedingen aan vakanties per gemeente	
	* mln. Euro	%	* mln. Euro	%	* mln. Euro	%
Aa en Hunze	10,0	13,4	4,3	15,5	14,4	14,0
Assen	2,4	3,2	0,9	3,2	3,3	3,2
Borger-Odoorn	13,6	18,2	4,7	16,8	18,3	17,8
Coevorden	18,3	24,5	5,8	20,6	24,1	23,4
Emmen	2,0	2,6	0,7	2,6	2,7	2,6
Hoogeveen	1,1	1,5	0,4	1,4	1,5	1,5
Meppel	0,2	0,3	0,1	0,3	0,3	0,3
Midden-Drenthe	6,5	8,7	2,6	9,3	9,1	8,9
Noordenveld	3,6	4,8	1,5	5,5	5,1	5,0
Tynaarlo	4,0	5,3	1,6	5,7	5,5	5,4
Westerveld	8,8	11,8	3,7	13,3	12,5	12,2
De Wolden	4,3	5,8	1,6	5,9	6,0	5,8
Drenthe	75,0	100,0	28,0	100,0	103,0	100,0